

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Diplomová práce

**Etnoregionální strany ve středovýchodní Evropě -
komparace**

Martin Šiška

Plzeň 2015

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Etnoregionální strany ve středovýchodní Evropě -
komparace**

Martin Šiška

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Ladislav Cabada, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlášení o původnosti práce

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů v práci užitých.“

V Plzni dne

Poděkování

Poděkování patří vedoucímu mé práce Doc. PhDr. Ladislavu Cabadovi, Ph.D. za jeho profesionální vedení, cenné informace, trpělivost a čas a v neposlední řadě velmi kolegiální přístup. Poděkovat bych chtěl rovněž své rodině za podporu během celého studia.

Obsah

1. VYMEZENÍ TÉMATU	7
1.1 Úvod.....	7
1.2 Struktura práce, metodologie, výzkumné otázky	8
1.3 Heuristika	12
2. TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1 Vymezení středovýchodní Evropy.....	12
2.2 Teorie <i>cleavage</i> Rokkana a Lipseta	14
2.3 Přístupy k etnoteritoriální mobilizaci	17
2.4 Socio-ekonomické přístupy	18
3. Etnická skupina, etnicita a problematika etnických menšin	21
3.1 Koncept etnoregionální strany	23
3.1.1 Klasifikace etnoregionálních stran	27
4. Empiricko-analytická část – případové studie vybraných stran	31
4.1 SMK a Most-Híd	31
4.1.1 Maďarská menšina na Slovensku	31
4.1.2 SMK a Most-Híd	34
4.1.3 Analýza programatiky.....	37
4.1.4 Socio-ekonomická dimenze.....	39
4.2 Istrijské demokratické shromáždění	41
4.2.1 Charakteristika Istrijského regionu	41
4.2.2 Istrijské demokratické shromáždění.....	43
4.2.3 Analýza programatiky.....	46
4.2.4 Socio-ekonomická dimenze.....	47
4.3 Demokratické shromáždění Maďarů v Rumunsku	48
4.3.1 Maďarská menšina v Rumunsku	48
4.3.2 Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku	50
4.3.3 Analýza programatiky.....	54
4.3.4 Socio-ekonomická dimenze.....	55

4.4	Volební akce Poláků na Litvě	57
4.4.1	Polská menšina na Litvě.....	57
4.4.2	Volební akce Poláků na Litvě	58
4.4.3	Analýza programatiky.....	61
4.4.4	Socio-ekonomická dimenze.....	63
5.	KOMPARACE.....	64
5.1	Relevance sledovaných aktérů	64
5.2	Komparace programatiky.....	66
5.3	Socio-ekonomická dimenze.....	70
6.	ZÁVĚR	73
7.	CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ	77
8.	SEZNAM ZKRATEK	78
9.	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	79

1. VYMEZENÍ TÉMATU

1.1 Úvod

Zhroucení komunistických diktatur na přelomu 80. a 90. let přineslo státům tzv. středovýchodní Evropy znovunabytí politických svobod. Nové demokracie se od západní Evropy, která prošla kontinuálním vývojem, liší v míře volební účasti, v politické kultuře apod. Výzkum politiky v areálu středovýchodní Evropy tak představuje mimořádně obsáhlý a složitý komplex, který překračuje možnosti této práce. V předkládané práci se zaměříme na jeden konkrétní fenomén – na etnoregionální politické strany, které představují důležitou součást výzkumu politického stranictví. Dříve se jednalo o opomíjený a nepříliš rozpracovaný předmět studia politické vědy, v posledních letech ale zájem o tuto problematiku významně roste (Strmiska 2002; Lubin 2014; Türsan 1998).

Fenomén etnoregionálních stran představuje především produkt konfliktu mezi centrem a periferií, jedné z klasických cleavages ¹, které rozpracoval politolog Stein Rokkan (Rokkan 1999). Vznik tohoto fenoménu se tak nejčastěji datuje k procesu budování národních států. Proces centralizace, který jde ruku v ruce s budováním moderního státu, vyvolal protireakci skupin, které se cítily být na periferii - např. Irové, Katalánci nebo Baskové (Hloušek, Kopeček 2010: 235). Odlišná národnost se stala záminkou nespočtu konfliktů v dějinách lidstva, které byly soubojem dvou nebo více celků s protichůdnými kulturními identitami (Nový 2013: 4). Konflikt mezi centralistickými idejemi a homogenizací národních států šel v rozporu s voláními menšinových skupin po autonomii, secesi apod. Odpor periferie (či menšinových etnických skupin) je dodnes patrný, politické strany a hnutí usilující o obranu kulturních hodnot či o posílení regionu odmítají smířit se s kulturní unifikací ze strany centra (Nový 2013: 4). Důvodem, proč se v současné době etnoregionálním stranám dostává více pozornosti, je především postupné prosazování těchto subjektů – v západní Evropě úspěchy

¹ Konfliktní, štěpná linie, kterým se budeme v teoretické části detailněji věnovat

Skotské národní strany, velšské strany PC Plaid Cymru nebo vlámských politických subjektů nastartovaly široký zájem o problematiku etnoregionálních stran (Falkenhagen 2009: 390-391). Stejně v politických systémech středoevropských zemí hrají tito aktéři podstatnou roli (jmenujme volební úspěch strany Most-Híd na Slovensku v posledních parlamentních volbách). U strany Most-Híd však narážíme na úskalí - strana totiž vznikla až v roce 2009 odštěpením ze Strany maďarské koalice (SMK), tudíž budeme zkoumat SMK i Most-Híd, a pokusíme se vysledovat rozdíly mezi těmito dvěma maďarskou minoritu reprezentujícími subjekty.

Homogenní národní stát v současném světě až na několik výjimek prakticky neexistuje. Jak říká Rudolph, v mnoha multietnických zemích tzv. postkomunistické Evropy vyvolalo rozhodnutí vytvořit parlamentní režimy založené na většinovém principu obavy etnoteritoriálních minorit. Nelze opomenout také socio-ekonomický rozměr – ekonomická liberalizace po pádu nedemokratických režimů totiž zostrčila hrany etnického cleavage, a také zhoršila ekonomickou situaci některých minoritních skupin (např. Maďarů na Slovensku) (Rudolph 2006: 105). S výjimkou malých států jako jsou Lucembursko nebo Malta se v každé zemi objevují či v historii objevovaly strany hájící partikulární zájmy menšin a (nebo) regionu (Dandoy 2010: 196). Od 90. let existují ve sledovaných zemích tenze mezi etnicky definovanými skupinami, tedy mezi většinovou populací a etnickými menšinami, které sdílely stejné teritorium, ale nikoliv stejnou identitu (Rudolph 2006: 107). V posledních dekádách došlo k výraznému znovuobnovení etnoregionální mobilizace. Výše uvedené důvody hrály primární roli při výběru tématu předkládané práce.

1.2 Struktura práce, metodologie, výzkumné otázky

Práce je členěna do šesti kapitol a několika podkapitol. První část se zabývá teoretickým a metodologickým uchopením tématu. Zdůvodníme výběr objektu komparace, dále dojde k operacionalizaci pojmů. Nejprve se vypořádáme

s termínem středovýchodní Evropa, který je do značné míry těžko uchopitelný. Existuje řada definic a chápání toho, které země do tohoto geopolitického regionu zařadit, ale můžeme primárně identifikovat dva proudy. První tábor badatelů pojmá středovýchodní Evropu v širším měřítku, vychází z vize prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, druhé pojetí reprezentované polsko-maďarsko-československou trojicí Piotra Wandycze, institucionálně vyjádřeno Visegrádskou čtyřkou (Křen 2011: 1).

Širší chápání regionu tak zahrnuje státy od Baltu po Jadran; v Masarykově koncepci tvořil základ pás malých národů, které měly na západě hranici s Německem, na východě s Ruskem (Masaryk 1920: 81-89). Na myšlenky prvního československého prezidenta navazuje například Pierre Kende, který řadí do regionu středovýchodní Evropy i Balkánský poloostrov, ale uvědomuje si, že státy ležící na Balkáně mají od zbytku středovýchodní Evropy řadu rozdílných charakteristik (Kende 1991 dle Hloušek 2007: 29).

Pro účely našeho výzkumu vycházíme z této definice regionu, protože při užším vymezení středovýchodní Evropy bychom narazili na problém nedostatku relevantních aktérů pro komparaci. Všechny země, kde analyzovaní aktéři působí, mají nicméně řadu společných charakteristik – za prvé; vznikly kolapsem komunistických diktatur na přelomu 80. a 90. let, pojí je tudíž společná minulost (dědictví komunismu); za druhé, což vyplývá z výše uvedeného, demokratické instituce existují teprve čtvrt století; za třetí, všechny čtyři státy stály dlouho mimo struktury Evropské unie (resp. Evropských společenství) – Litva a Slovensko vstoupily v roce v roce 2004, Rumunsko 2007 a Chorvatsko 2011. Politické arény, kde vybraní aktéři působí, tak mají řadu společných charakteristik.

V další části práce představíme čtyři základní paradigmaty, kterými lze vysvětlovat etnoteritoriální mobilizaci, v následující kapitole se blíže zaměříme na socio-ekonomické vysvětlení. Stěžejní je koncept etnoregionálních politických

stran, který čtenáři přiblíží podkapitola 2.3. Etnoregionální politické subjekty² v sobě zahrnují dvě dimenze – etnickou a regionální. Strmiska definuje etnoregionální strany jako „politické strany, jejichž elektorát a legitimizační potenciál je primárně založen mobilizaci etnoteritoriální komunity v rámci určitého státu (která je často v periferním postavení), jenž sdílí určitou identitu“ (Strmiska 2002). Koncept etnoregionálních stran je v odborné diskuzi značně frekventovaný, operuje s ním mimo jiné Lubin 2014; Falkenhagen 2009; Hloušek, Kopeček 2013; Miodownik; Cartrite 2006.

Kritéria komparace jsou kvalitativní obsahová analýza programatiky vybraných subjektů, analýza dosavadních volebních výsledků s přihlédnutím k socio-ekonomické situaci v regionu, v němž má příslušný aktér nejsilnější voličkou základnu (tj. budeme sledovat ekonomické charakteristiky jako nezaměstnanost, ekonomická výkonnost v celostátním srovnání aj.) Nastíníme krátce i vývoj sledovaných aktérů. Podle Müllera-Rommela (1998: 18-19) je při analýze klíčová ideologická a programová identita. Program analyzovaných aktérů budeme zkoumat primárně z hlediska přístupu k regionální politice a vztahu k příslušné menšině. S klasickou typologií přišel de Winter, který vytvořil typologii na základě síly (radikálnosti) požadavků strany. Ještě propracovanější a komplexnější typologii představil Dandoy, o jehož práci se následně opřeme. Zajímá nás, do jaké míry je identita strany skutečně etnoregionální, budeme proto částečně zkoumat i elektorát jednotlivých stran. Primární ambicí je tedy synchronní komparace čtyř subjektů – Most-Híd (Slovensko) a jeho předchůdce SMK, Volební akce Poláků na Litvě, Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku a Istrijské demokratické shromáždění (Chorvatsko). Analyzovaným obdobím bude začátek 90. let až do posledních voleb v dané zemi.

Pro komparaci jsme zvolili tyto čtyři strany, protože je považujeme za relevantní. Například Falkenhagen (2009: 390) považuje za relevantní stranu,

² Někdy se v literatuře setkáváme také s přepisem etno-regionální.

kteřá získala mandáty v posledních dvou volebních obdobích a účastnila se voleb do parlamentu minimálně posledních deset let. Vyjdeme-li z výše uvedeného, tak za relevantní považujeme politickou stranu, která pravidelně sestavuje kandidátní listinu při volbách do parlamentu, a taktéž reálně aspiruje na získání několika mandátů.

Cílem práce je zodpovědět následující výzkumné otázky:

- 1) Jaký důraz klade strana ve svém programu na etnoregionální otázky? Je identita strany skutečně etnoregionální? (kvalitativní obsahová analýza programatiky).
- 2) Jaká je relevance aktéra v příslušném stranickém systému?

V empiricko-analytické části bude hlavní pozornost věnována rozboru a charakteristice postavení a role jednotlivých etnoregionálních stran v příslušných stranicko-politických systémech. Všichni vybraní aktéři vznikli až po obnovení politického pluralismu na začátku 90. let, lze tedy vysledovat určitá specifika oproti regionálním stranám v západní Evropě. Práce je koncipována podle empiricko-analytického paradigmatu.

V každé případové studii nejprve částečně nastíníme historický kontext, poté přiblížíme vývoj daného aktéra (zejména volební výsledky, elektorát apod.). Poté přejdeme k analýze programatiky (regionální, resp. menšinové politiky) a konečně budeme analyzovat socio-ekonomické charakteristiky regionu(ů), kde je daná menšina koncentrovaná.

Při výzkumu použijeme metodu komparativní případové studie, která zkoumá dva nebo několik případů a provádí jejich srovnávací analýzy (Karlás 2008: 62). Komparace neznamena oddělený popis různých izolovaných případů, ale případy jsou k sobě poté vzájemně vztahovány (Geißler; Muralová, 2011: 2). Větší množství analyzovaných případů navíc dáva prostor k tzv. souběžnému výkladu teorie, který pomocí analýzy několika případů umožňuje prověřit

empirickou platnost vybrané teorie (Karlas 2008: 65). Výběr objektů komparace nezávisí pouze na skutečnosti, že lze v systémech těchto čtyř zemí nalézt aktéra, který se profiluje jako etnoregionální, ale důležitá je i vzájemná odlišnost, která umožní komparaci těchto čtyř stran. Metoda práce stojí na zkoumání několika případů, následně bude provedena jejich srovnávací analýza (*cross-case analysis*) (Karlas 2008: 62). Specificky se jedná o čtyři případové studie, které budou následně komparovány

1.3 Heuristika

V práci budou využívány primární a sekundární zdroje. Za primární zdroje považujeme programy příslušných stran, které jsou běžně dostupné na webových stránkách. Primární zdrojem mohou být také volební výsledky v daných zemích. Za sekundární zdroje považujeme relevantní bibliografii, primárně z oboru politologie, ať už se jedná o odborné monografie či příspěvky v recenzovaných časopisech. O problematiku etnoregionálních stran se v českém prostředí zajímá především Maxmilián Strmiska, s jehož texty budeme pracovat. Ze zahraničních titulů neopomineme například texty Falkenhagena (*National Identity and Ethnoregional Party Types*), Türsan (*Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs*), nebo Newman (*Ethnoregional Conflict in Democracies: Mostly Ballots, Rarely Bullets*).

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Vymezení středovýchodní Evropy

V první řadě musíme vymezit termín středovýchodní Evropa, který je na poli politické geografie (resp. geopolitiky či geokultury) definován různými způsoby (institucionálně, historicky apod.). V dřívější i současné literatuře existují dvě základní pojetí, jak region chápat. První, širší chápání vychází z Masarykovy vize středovýchodní Evropy od Baltu po Jadran, kde základ tvořil pás malých národů,

kteřé měly na západě hranici s Německem, na východě s Ruskem (Masaryk 1920: 81-89).

Na myšlenky prvního československého prezidenta navazuje například francouzský myslitel maďarského původu Pierre Kende, který řadí do regionu středovýchodní Evropy i Balkánský poloostrov, ale uvědomuje si, že státy ležící na Balkáně mají od zbytku středovýchodní Evropy řadu rozdílných charakteristik (Kende 1991 dle Hloušek 2007: 29). Velmi široce definují středovýchodní Evropu Iván T. Berend a György Ránki, když do ní počítají území bývalého Rakousko-Uherska a jeho nástupnických států, Polsko a Balkán s výjimkou Řecka (Berend, Ránki 1974: 1). S širší definicí regionu pracuje i OECD (OECD 2001). Do středovýchodní Evropy řadí Albánii, Bulharsko, Chorvatsko, Česko, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko a tři pobaltské republiky (Estonsko, Litvu a Lotyšsko).

Velké množství badatelů nazírá na středovýchodní Evropu mnohem redukováněji (viz například Fawn 2013 nebo Hyde-Price 1996). Region pak tvoří výrazně homogennější entitu, podle Hyde-Price (1996: 8) do středovýchodní Evropy patří pouze státy Visegrádské čtyřky (Polsko, Maďarsko, Česko a Slovensko), které pojí podobné geografické podmínky; kulturně a historicky jsou propojené. Region je ohraničený germánským obyvatelstvem žijícím v Německu a Rakousku na Západě a Slovany na východě. Středovýchodní Evropa je v takovémto pojetí považována za „srdce Evropy.“ Geopolitik Oskar Halecki chápal středovýchodní Evropu jako pásmo postupného přechodu mezi evropským Západem a Východem (Halecki 1980: 9-11), celkově pak rozlišil čtyři regiony – západní, středozařpadní, středovýchodní a východní Evropu. Halecki přitom zdůrazňoval relativitu vymezení jakéhokoliv regionu. Mezi středozařpadní a středovýchodní Evropu rozeznává Halecki několik rozdílů, a to nejen kvůli geografickým podmínkám. Rozdíly jsou také kulturní, ekonomické aj. (Halecki 1980: 12).

Pro účely našeho výzkumu vycházíme z široké definice regionu, protože při užším vymezení středovýchodní Evropy bychom narazili na problém nedostatku relevantních aktérů pro komparaci. Všechny země, kde analyzovaní aktéři působí, mají řadu společných charakteristik – za první, vznikly kolapsem komunistických diktatur na přelomu 80. a 90. let, po ní je tudíž společná minulost (dědictví komunismu), za druhé, což vyplývá z výše uvedeného, demokratické instituce existují teprve čtvrt století, za třetí, všechny čtyři státy stály dlouho mimo strukturu Evropské unie (resp. Evropských společenství) – Litva a Slovensko vstoupily v roce 2004, Rumunsko 2007 a Chorvatsko 2011. Politické arény, kde vybraní aktéři působí, tak mají řadu společných charakteristik.

2.2 Teorie *cleavage* Rokkana a Lipseta

Teorie cleavage byla představena politickými sociology Rokkanem a Lipsetem, kteří v 60. letech prováděli obsáhlý výzkum s názvem *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspective*. Cílem studie bylo zejména analyzovat, které ze štěpících linií jsou ve společnostech nejsilnější, a jak se promítají do stranického systému (Lipset, Rokkan 1967: 1). Moderní demokratické společnosti jsou charakteristické nejednotností zájmů, a tím pádem soutěží. Každý segment společnosti upřednostňuje jiné zájmy, ve společnostech tak dochází k tenzím a konfliktům. Obhájcí těchto zájmů mohou být zájmové či nátlakové skupiny, ale především politické strany, do jejichž programů se zájmy transformují.

Cleavage nelze zcela ztotožnit s konfliktem. Konflikty a kontroverze se v moderních, demokratických společnostech mohou vynořit kolem velkého množství témat, avšak ne všechny konflikty dokážou polarizovat politický systém. Termín cleavage je tedy synonymem pro takový konflikt, který je silně a dlouhodobě zakořeněný ve společenské struktuře a má sílu celou společnost polarizovat a zároveň je institucionálně vyjádřen (Flora, 1999: 34). Je důležité,

aby jedinci pociťovali vědomí kolektivní sounáležitosti s ostatními členy daného segmentu společnosti.

Slovy Stojarové (2003) Rokkan s Lipsetem štěpící linie „vnímají jako fundamentální opozice uvnitř populace určitého území, které vychází z multiplicity konfliktů zakořeněných v sociální struktuře. Tyto mnohdy latentní diference se vynoří na povrch v kritickém zlomovém bodě a berou na sebe podobu manifestních organizací a institucionálních forem v procesu budování politického systému.“ Rokkan s Lipsetem pracovali s dvěma základními axiomy. Za prvé, demokratické společnosti mají konfliktní povahu, přičemž politické strany jsou primárním produktem těchto soupeření. Konflikt jako přirozená a zdravá součást demokratické politiky je popisován mnoha autory. Právě institucionalizaci konfliktu považují autoři za primární funkci politických stran, v celostátním měřítku se odrazí konflikt na podobě stranického systému (Lipset, Rokkan 1967: 1-2). Podle Hlouška (2002: 398) patří koncept cleavages k nejfrekventovanějším teoretickým nástrojům „pro zachycení a vysvětlení podoby stranických systémů a strukturace politické obce a utváření dlouhodobých vazeb mezi stranami a jejich voliči.“

Lipset s Rokkanem sestavili série otázek – první se týkala síly štěpících linií, v jakém pořadí se objevily a jakou mají povahu. Ve druhé sadě otázek se zabývají tím, jak se tyto cleavages odráží ve stranickém systému. Poslední sada zkoumá způsoby, jakými politické strany získávají svoje příznivce (Lipset, Rokkan 1967: 1-2). Konfliktní linie se historicky vyvíjely ve dvou dimenzích – teritoriální a funkcionální. Primárním hybatelem byly dvě stěžejní revoluce v dějinách lidstva – národní a průmyslová. Národní revoluce vyprodukovala konflikt centrum vs. periferie (teritoriální dimenze), který vyústil v extrémním případě k válce, secesi nebo přesunům obyvatelstva. Národní revoluce také přispěla ke konfliktu stát vs. církve (funkcionální dimenze), nastupující moderní stát soupeřil o moc s privilegii, která do té doby patřila církvi. Druhým historickým procesem byla

průmyslová revoluce. V této historické epoše vzrůstal význam měst, do kterých migrovali lidé za prací. Spolu s ekonomickou silou těchto měst rostl i politický význam (například Benátky nebo Hanzovní města), což se nelíbilo venkovské populaci ani šlechtě, vznikla tudíž cleavage město vs venkov. Průmyslová revoluce je spjata s vytvořením kapitalistické ekonomiky. V důsledku tohoto nového způsobu výroby vznikla štěpící linie zaměstnanec vs zaměstnavatel. Průmyslová revoluce pak způsobila konflikt mezi městem a venkovem a mezi vlastníky a pracujícími (Lipset, Rokkan 1967: 10).

Tabulka 1:

	Teritoriální dimenze	Funkcionální dimenze
Národní revoluce	<i>Cleavage</i> centrum vs. periferie	<i>Cleavage</i> církve vs. stát
Průmyslová revoluce	<i>Cleavage</i> město vs. venkov	<i>Cleavage</i> vlastníci vs. pracující

Převzato z Hloušek 2002: 399.

Konflikt mezi centrem a periferií není pouze konflikt mezi vládnoucími a ovládanými. Historicky vznikaly takové konflikty mezi lokálními (regionálními) aktéry a centrální mocí státu (Lipset, Rokkan 1967: 11). Autoři uvádějí příklad strany Toryů ve Velké Británii, která byla tvořena zejména šlechtici, byla tak přezdívaná venkovskou stranou. Oproti tomu Whigové, jejichž bašta se nacházela v hlavním městě, byli označováni jako „court and treasure party“ (Lipset, Rokkan 1967: 11). Teorie cleavage inspirovala desítky dalších badatelů. Například podle Gallaghery zahrnuje cleavage sociální rozdíly, pocit kolektivní sounáležitosti a společné identity, a vše je vyjádřeno v institucionální rovině. Podobně chápe štěpící linie Knutsen a Scarborough, když tvrdí, že štěpící linie jsou hluboce zakořeněné socio-strukturální konflikty s politickým významem,

náš koncept zahrnuje tři odlišné, ačkoliv vzájemně provázané fenomény. Za prvé, cleavage je zakořeněná v relativně persistentních sociálních rozdílech, které jsou objektivně viditelné. Za druhé, cleavage zahrnuje určitou sadu sdílených hodnot, na kterých se shodnou členi určité sociální skupiny. Za třetí, štěpící linie je institucionalizovaná ve formě určité organizace – nejčastěji politické strany, ale také kostelů, odborů a dalších společenských organizací (Fahey, Hayes, Sinnott 2005: 8).

2.3 Přístupy k etnoteritoriální mobilizaci

Socio-ekonomické faktory se podepisují pod etnoteritoriální mobilizaci. Nejprve je třeba definovat si politickou mobilizaci, kterou Vermeersch chápe jako proces, při kterém političtí aktéři přinutí masu k participaci na určité formě politické činnosti (Vermeersch 2011: 1). Politické elity typicky se snaží přimět voliče k volbám, ale také k peticím, protestu nebo k zapojení se do jiných aktivit. Etnoteritoriální mobilizaci pak můžeme definovat jako proces, při kterém jsou vybízeny k politické činnosti určité menšiny (etnoregionální), např. Maďaři na Slovensku prostřednictvím etnoregionálního subjektu. Autor rozeznává čtyři základní přístupy, paradigmaty, kterými lze nahlížet na etnoteritoriální mobilizaci (Vermeersch 2011: 4). První perspektivou je kulturalistická perspektiva, jenž zdůrazňuje důležitost subjektivní sebeidentifikace a sdílených hodnot v rámci dané skupiny – někteří autoři přidávají i biologické faktory (viz Baskové nebo Židé), nicméně pro většinu badatelů je primární kulturní dimenze.

Druhou možností, jak nahlížet na etnoteritoriální mobilizaci, je reaktivní etnicita, která využívá ekonomickou teorii a tvrdí, že primární příčina mobilizace leží v relativní ekonomické deprivaci. V takovém případě se skupina cítí (či reálně je) diskriminována, dochází k nerovnoměrné distribuci bohatství. Termín reaktivní etnicita je výrazně spojen se jménem Michael Hechter, který prováděl v 70. letech výzkum na Britských ostrovech (více viz následující kapitola).

V Hechterově pojetí reaktivní etnicita znamená, že etnoregionální loajalita a konflikt uvnitř státu může zesílit jako výsledek zvyšujících se nerovností mezi jádrem (centrem) a periferními regiony (Vermeersch 2011: 5).

Třetí paradigma chápe mobilizaci jako soutěž, soustředí se na lídry etnické skupiny, kteří dělají racionální rozhodnutí ohledně své identity a využívají etnicitu jako prostředek k zisku zdrojů (materiálních, mandátů apod.) Poslední čtvrtý přístup autorem zvaný jako politický poukazuje na roli makropolitického kontextu – v první řadě institucionální nastavení v dané zemi, a taktéž dominantní politický diskurs (například jestli je v zemi tradice většinového nebo poměrného volebního systému apod.) (Vermeersch 2011: 5).

2.4 Socio-ekonomické přístupy

Požadavky etnoregionálních subjektů mohou zahrnovat řadu požadavků, od autonomie (například kulturní), požadavku na samosprávu až k lepšímu přístupu ke zdrojům. Na základě nastudované literatury se přikláníme k názoru, že socio-ekonomické faktory (nerovnosti mezi centrem a periferií), na něž upozorňoval už Hechter, hrají primární roli při etnoteritoriální mobilizaci. Už severoamerická socioložka Edna Bonacich ve své dnes již klasické práci *Teorie antagonismu a rozdělený trh práce*³ uvažovala o etnicitě v souvislosti s ekonomickými otázkami. Autorka zdůrazňuje roli sociálních struktur - teorie stojí na předpokladu, že etnické tenze ve společnostech pramení z rozdílných ekonomických podmínek a nerovnoměrnému postavení na trhu práce. Etnický antagonismus se tak vynořuje z nerovnoměrného postavení na trhu práce (Bonacich 1972: 549-550). Na ekonomické faktory při etnoregionální mobilizaci upozorňuje například i Pieterse (1996: 37). Nerovnoměrný regionální rozvoj v zemi vede k napjaté soutěži o zdroje, kde spolu soupeří bohatší a nerozvinuté regiony. Ekonomická deprivace pak vede k požadavkům na samosprávu,

³ *A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market*

v krajním případě ke snaze o secesi, etnoregionální strany vznikají jako obhájce zájmů nerozvinutých, etnicky odlišných regionů.

Etnické skupiny jsou pouze ideál typ, stejně jako jiné sociální skupiny nejsou absolutně koherentní. Vedle etnicity se pochopitelně voliči rozhodují na základě socioekonomických charakteristik, osobních orientací apod. Za úspěchem etnoregionálních stran tudíž nelze hledat pouze odlišnou etnicitu a s ní svázanou etnoteritoriální revitalizaci, ale také regionálně-ekonomický rozměr. Strukturální faktory do velké míry determinují chování voličů, síla etnoregionální mobilizace závisí na sociální struktuře v dané zemi, čímž máme na mysli především ekonomickou situaci v regionu (Stefanova 2014: 14-16).

Můžeme rozeznat dva základní modely – prvním je situace, kdy je region v periferním postavení, avšak jeho hospodářská výkonnost v rámci státního celku je nadprůměrná. Nový uvádí příklad Ligy severu působící v oblasti Padánie. Liga severu se považuje za obhájce zájmů obyvatel Padánie, kteří „dotují“ méně rozvinuté části Itálie (zejména jižní regiony). Mimo Evropu jmenujme pokusy o secesi Pandžábu, Kašmíru nebo Biafry (Pieterse 1996: 37). Druhým modelem je opačný stav, tj. když se region potácí ve špatné ekonomické situaci, a za viníka označuje právě centrum. Tento příklad lze demonstrovat na příkladu Skotské národní strany, kterou uvádí Nový, uvést můžeme i velšskou stranu Plaid Cymru reprezentující zájmy Walesu. Tato ekonomická deprivace pak způsobuje etnoregionální revitalizaci, které často vyústí separatistickými tendencemi (Nový 2013: 4).

Ekonomické rozdíly mezi regionem a centrem jdou ruku v ruce s kulturně etnickým vysvětlením etnoregionální mobilizace. Jestliže se spojí chudoba regionu (nebo naopak nadprůměrná hospodářská výkonnost) s odlišnou etnicitou, a dochází ke komunikaci uvnitř skupiny a kolektivní solidaritě, můžeme hovořit o živné půdě pro úspěch etnoregionálních subjektů. Vznikají tak subjekty, které hájí určitý region proti dominanci centra. To je totiž

napadáno z nespravedlivé redistribuce bohatství, na kterém marginalizovaný region trpí, dochází také k úpadku legitimacy centra. Aktéři profilující se jako etnoregionální pak často hájí primárně ekonomického zájmy zaostávajících, marginalizovaných regionů (Fearon, van Houten 2002: 4). Také Peter Gourevitch považuje spíše chudší regiony za živnou půdu pro úspěch etnoregionálních stran (dle Lublin 2014: 13). Etnická diferenciacie musí být aktivována skrze pocit útlaku, nerovnosti nebo vykořisťování, a poté politicky mobilizována etnickými „podnikateli“, intelektuály a organizacemi, tak, aby se vytvořil „sociální blok“ okolo etnických charakteristik. Pak se etnicita stává konstantou. Etnická diferenciacie je v takovém případě důsledek monopolizace ekonomických zdrojů, etnicita sama o sobě není relevantní, ale napětí lze vysvětlit sociálními faktory (Maiz 2003: 197). Obdobně nahlíží na etnoregionální mobilizaci i Ted Robert Gurr, americký politolog a přední teoretik etnického konfliktu, který přichází s velice komplexní teorií. Autor rozlišuje celkem 13 provázaných faktorů, které vedou k etnoteritoriální mobilizaci. Gurr rozděluje faktory do tří složek – politická, ekonomická a sociální, přičemž zmíněnými faktory jsou:

- 1) kolektivní znevýhodnění,
- 2) skupinová identita,
- 3) skupinová koheze,
- 4) represivní kontrola nad skupinou,
- 5) mezinárodní podpora pro skupinu,
- 6) relevantní stát,
- 7) proces ekonomického rozvoje,
- 8) demokratizace,
- 9) rozptyl informací o etnickém konfliktu v jiných zemích,
- 10) rozptyl informací o etnickém konfliktu v jiných regionech,
- 11) moc státu,

12) expanze státu,

13) stupeň institucionalizované demokracie (dle Steward 2005: 46).

První série faktorů se zabývá historií a statusem příslušné skupiny, kolektivní znevýhodnění odkazuje k materiálním, politickým, sociálním aj. nerovnostem mezi skupinami, Gurr zdůrazňuje politické a ekonomické nerovnosti, skupinovou diskriminaci a demografický tlak (dle Steward 2005: 46). Deprivace může být často relativní. Skupinová identita je tvořena zejména kulturními faktory, ale také sdílenou historií apod. Skupinová koheze souvisí s komunikací uvnitř skupiny, jinými slovy, sociální, politická a ekonomická schopnost organizovat se. Represivní kontrola se vyskytuje v nedemokratických režimech. Druhá sada faktorů souvisí se státem a globalizací, poslední třetí pak s mezinárodními okolnostmi. V jádru Gurrovy teorie stojí teze, že mobilizace etnoregionální skupiny je založena hluboce zakódovanou frustrací, pocitem strádání na základě etnicity definované skupiny. Když se spojí znevýhodnění (strádání) se svébytnou etnickou identitou, existuje živná půda pro mobilizaci (Gurr 1998: 124).

3. ETNICKÁ SKUPINA, ETNICITA A PROBLEMATIKA ETNICKÝCH MENŠIN

Koncept etnicity se užívá ve společenskovedním kontextu od 60. let, kdy nahradil částečně koncept rasy, ale etnicita nikdy nebyla jednoznačně definovaná. Podle předního antropologa Eriksena v každodenním jazyce stále odkazuje k „minoritním otázkám“, odkazuje k aspektům vztahů mezi skupinami, které sami sebe považují za skupiny, a jsou ostatními považovány za kulturně odlišné. Jak upozorňuje Eriksen, diskurs týkající se etnicity má tendenci zabývat se minoritami, většinová populace (dominantní) není o nic méně „etnická“ než minoritní (Eriksen 2002: 5). Etnicitu obecně chápeme jako něco, co dělí jedince

na skupiny na základě určitých odlišností. V jádru etnicity stojí dělení na „my“ (insiders) a „oni“ (outsiders), bez této štěpící linie by etnicita nemohla existovat.

O příslušnosti k etnickým skupinám uvažoval i Max Weber. Etnické skupiny stojí na subjektivní víře ve společný původ, založený na podobnostech fyzických, stejně tak na kolektivní paměti. Etnické skupiny jsou pro Webera konstruované – víra ve sdílené charakteristiky netvoří skupinu, naopak skupina si vytváří víru ve sdílené charakteristiky (Weber 1978: 389). Etnicitu tak můžeme chápat jako pojem, jenž označuje soubor charakteristik, které vyjadřují příslušnost jedince k etnické skupině, nebo vědomí či pocit sounáležitosti s etnicky definovanou kolektivitou.

Etnickou skupinu tedy můžeme chápat jako kulturně definovanou skupinu, jejíž členové sdílejí pocit příslušnosti na základě sady převážně kulturních znaků. Těmi se buď to reálně, nebo pouze domněle odlišují od jiných skupin, které jsou taktéž definovány na základě společných charakteristik. Podstatou příslušnosti k etnické skupině je identifikace jedinců se specifickou kulturou na základě jejich skutečného nebo domnělého původu. Mezi společné znaky můžeme zařadit jazyk, společnou historickou zkušenost, zvýšenou komunikaci uvnitř skupiny a udržování etnických a kulturních hranic (Bahenský 2010: 54). Jak upozorňuje Bahenský: „Historicky dochází k procesu vydělování etnických skupin (etnogenezi), nebo naopak k jejich asimilaci v důsledku vzájemných a trvalých kulturních kontaktů odlišných etnických skupin. V moderní společnosti vyvolávají tyto procesy především industrializace, urbanizace a migrace“ (Bahenský 2010: 54).

S konceptem etnické skupiny se pojí pojem etnických menšin. Ty jsou z politologického hlediska pouze jedním typem menšin (kromě náboženských, rasových apod.). V nejširším slova smyslu znamená početně znevýhodněnou skupinu, v politické rovině máme na mysli skupiny, které se nalézají v odlišené pozici vůči většině (Fiala, Mareš, Strmiska 2003: 65). Ne všechny etnické

menšiny však vykazují autonomistické či separatistické tendence, „zpravidla však usilují o uchování etnicko-kulturní svébytnosti (což může vyvolávat spory s majoritní populací. Zájmy etnických menšin mohou artikulovat a agregovat různé druhy organizací, které rozdílnými způsoby vstupují do veřejného dění. Můžeme spatřit etnické a etnoregionální politické strany, zájmové skupiny, přičemž radikální (potažmo extremistickou) formou prosazování zájmů může být etnický terorismus a etnický organizovaný zločin. V demokratických zemích se etnickým menšinám snaží stát vycházet vstříc, co se právního a institucionálního rámce týče, který jim umožňuje rozvíjení jejich identity. Právním rámcem rozumíme možnost svobodného přihlášení k vlastní národnosti, používání rodného jazyka ve veřejném prostoru či zákaz diskriminace na základě etnické příslušnosti. Aby nedocházelo k tenzím, státy vytváří specifické zákony, které upravují menšinová práva. Ať už se jedná o formu samosprávy, stanovení menšinového jazyka jako úředního v komunitách s určitým počtem „menšinového“ obyvatelstva apod. (Fiala, Mareš, Strmiska 2003: 67-69).

3.1 Koncept etnoregionální strany

V první řadě je třeba definovat, co rozumíme politickou stranou. Politické strany jsou obvykle definovány v protikladu oproti zájmovým skupinám. Politická strana se v průběhu modernity stala nejdůležitějším aktérem veřejného prostoru, který artikuluje, agreguje a prosazuje zájmy společnosti (popř. její části). V obecné rovině lze vymezit politickou stranu jako organizované sdružení většího počtu osob, kteří jsou členy ze své vlastní vůle, a které se snaží při volbách dobýt politickou moc a prosadit svou politickou vizi (Fiala 1995: 109). Nelze však tvrdit, že zájmy etnoregionálních menšin musí artikulovat a agregovat pouze etnoregionální subjekty. I takzvané multietnické strany mohou ve svém programu zastupovat menšinové zájmy.

Etnické a regionální politické strany jsou často v odborné diskuzi oddělovány. Jak říká Mareš, „některé etnické strany mají teritoriálně

roztrošenou základnu a některé regionální strany nejsou vázány na menšinové či marginalizované etnikum“ (Mareš 2006: 19). Etnické strany jsou chápány jako reprezentantky určité na základě etnicity definované skupiny, zatímco regionální strany hájí partikulární zájmy určitého regionu. Ne každá regionální strana stojí na etnickém základě – například bavorská Křesťansko-sociální unie (CSU) je čistě regionální politickou stranou působící v Bavorsku, zatímco Švédskou lidovou stranu působící ve Finsku lze považovat za příklad etnické strany bez výlučného teritoria (Hloušek, Kopeček 2013: 204).

Výše zmíněné příklady jsou však spíše výjimky. Ve světle nastudované literatury se přikláníme k názoru, že etnickou a regionální stranu nelze striktně oddělovat, tj. hranice jsou poměrně propustné. V předkládané práci budeme pracovat s termínem etnoregionální⁴ politická strana, který je v odborné debatě v posledních letech velmi diskutovaným tématem. S konceptem etnoregionálních stran operuje mimo jiné Lublin 2014; Falkenhagen 2009; Hloušek, Kopeček 2013; Miodownik, Cartrite 2006. Etnické strany se odvolávají na specifickou skupinu založenou na určitých charakteristikách, jako jsou jazyk, etnicita, náboženství apod. Regionální strany se odvolávají k určitému teritoriu (kusu půdy). Etnoregionální strany v sobě zahrnují obě výše zmíněné dimenze. Za typický příklad lze považovat Quebecký blok v Kanadě, který cílí na frankofonní obyvatele žijící v provincii Quebec. Některé strany už podle názvu evokují, že se jedná o reprezentanta etnoregionálních zájmů (Maorská strana na Novém Zélandě, nebo již zmíněný Quebecký blok). Etnoregionální strany lze nejlépe uchopit skrze dvě provázané dimenze – společné socio-kulturní charakteristiky (etnicita) a sdílení geografického prostoru (teritorium) (Dandoy 2010: 196).

Fiala se Strmiskou pokládají etnoregionální strany za „aktéra systému zprostředkování zájmů, pro něhož je – z definice – klíčová jeho vazba k určité

⁴ Často se také setkáváme s přepisem etno-regionální či etnoregionalistická

etnické komunitě a jehož hlavním cílem je artikulace, obhajoba a prosazování zájmů (nebo alespoň některých zájmů) daného etnického společenství (Fiala, Strmiska 2002). Legitimita etnoregionálních subjektů a volební potenciál mají vyhraněně etnický charakter a jež jsou obvykle založeny na identitární mobilizaci etnického společenství substátního (a ve většině případů periferního) charakteru. Ishiyama a Breuning (1998: 3-4) hovoří o "etnopolitických" stranách reprezentujících partikulární etnickou skupinu, jež usilují o politickou moc s cílem ovlivnit vzájemný poměr sil a mocensko-politické pozice etnických skupin. Etnoregionální formace jsou tak primárně charakteristické spojením s mobilizací určité komunity, což je klíčový rys při jejich identifikaci. To však neznamena, že by se jednalo o politické strany jednoho tématu (single issue parties) (Strmiska 2002). Strmiska definuje etnoregionální strany jako „politické strany, jejichž elektorát a legitimizační potenciál je primárně založen mobilizací etnoteritoriální komunity v rámci určitého státu (která se často nachází v periferním postavení), jenž sdílí určitou identitu“ (Strmiska 2002).

Z výše uvedeného vyplývá, že etnoregionální strana je zastáncem partikulárních zájmů jedné etnické skupiny nebo více skupin, které lze označit za minoritní. Opakem takovéto strany je multietnická strana, která hájí zájmy více etnických skupin najednou (Chandra 2011: 155). Na etnoregionální aktéry lze také nahlížet jako na zájmové skupiny. Horowitz v 80. letech vymezil etnickou (etnoregionální) stranu jako politickou formaci na pomezí mezi klasickou politickou stranou a zájmovou skupinou, jež získává podporu od určité etnické skupiny a slouží jejím partikulárním zájmům. Měření toho, do jaké míry může být strana považována za etnoregionální, jsou předmětem výzkumu mnoha badatelů. Například Chandra (2011: 159-165) pracuje s indikátory, které napovídají, že se jedná o etnoregionální politickou stranu. Mezi hlavní řadí:

- 1) Indikátor na základě názvu strany
- 2) indikátor explicitního odvolávání se k etnické skupině či regionu (v programu strany)
- 3) Indikátor voličské základny

Etnoregionální subjekty oscilují mezi klasickou politickou stranou a zájmovou skupinou, jež získává podporu od určité etnické skupiny a slouží jejím zájmům (Horowitz 1985: 291). Podle Newmana etnoregionální identita prostupuje napříč třídami, resp. sociálním statusem. Etnoregionální strany jsou totiž velice úspěšné v mobilizaci voličů bez ohledu na jejich sociální postavení (Newman 1996: 10). Také Huri Türsan chápe etnoregionální subjekty jako spíše zájmové skupiny. Dle její definice lze vymezit etnoregionální strany na základě dvou společenských jmenovatelů, a to teritoriální hranice a výlučné skupinové identity. Türsan označuje etnoregionální strany za prostředek etnické mobilizace a přidává nálepku „etničtí podnikatelé“ (Türsan 2003: 1). Tito aktéři se podle jejího názoru vyznačují nacionalismem založeným na etnickém rozlišování (resp. na exkluzivní etnické identitě) a na teritoriálních nárocích uplatňovaných ovšem v rámci existujících států. Autorka konstatuje, že vědomí skupinové sounáležitosti a identifikace s částí určitého teritoria jsou nezbytné podmínky pro existenci etnoregionálních stran (Türsan 1998: 5-6).

Chandra rozlišuje tři klíčové aspekty – partikularita, centrálnost a dočasnost zájmů, které strana obhájí (Chandra 2011: 155). Partikularitou označuje skutečnost, že etnoregionální strana musí vyloučit určité skupiny, ať už explicitně, či implicitně, naopak zájmy jiné etnické skupiny strana obhájí, o čemž vysílá jasné signály. Dočasnost zájmů pak znamená, že povaha strany se často mění v čase (například přibírá do své agendy nová témata apod.) Mozaffar a Scarritt (dle Chandra 2011: 5) definují stranu jako etnoregionální, „jestliže dostane drtivou podporu od jedné skupiny obyvatelstva vzniklou národním

štěpením (...)“, naopak multietnická strana je taková strana, která mobilizuje více než jednu národnostní skupinu. Analýze elektorátu se budeme v empirické části u jednotlivých aktérů podrobněji věnovat. Falkenhagen pak zdůrazňuje skutečnost, že etnoregionální subjekty postulují fundamentální sociální rozdíly části populace, které vyžadují díky tomu speciální zacházení s potřebami a požadavky této skupiny (Falkenhagen 2009: 392).

3.1.1 Klasifikace etnoregionálních stran

Etnoregionální strany tvoří velice heterogenní skupinu, v politické vědě se vedou dlouhé diskuze o zařazení do stranické rodiny. V následující podkapitole se tak pokusíme klasifikovat tyto subjekty. Český politolog Strmiska rozděluje etnoregionální strany na základě procesu utváření a rozlišuje celkem šest typů a několik subtypů etnoregionálních subjektů.

1) Strany, které byly založeny a vyvíjely se jako čistě regionální, ať už s požadavky autonomie, či „pouze“ obrany daného regionu (menšiny).

2) Strany, které se vyvinuly z neúspěšné celostátní strany, která následně přesunula svoji činnost pouze do určitého regionu.

3) Strany, které vznikly emancipací regionální pobočky celostátní strany. V tomto případě pak Strmiska vymezuje další subtypy, na základě toho, zda se emancipují všechny regionální pobočky dané strany, nebo jen jediná.

4) Strany, které vznikly regionalizací a emancipací pobočky multiregionální strany (strany, která působí ve více regionech, ne však celostátně). Strmiska pak vymezuje stejné podtypy jako u třetího případu.

5) Strany vzniklé sub-regionálních nebo lokálních stran.

6) Regionální strany, nebo spíše kvazi-regionální strany, které svůj regionální charakter získaly až později v důsledku územních změn státu – připojení k jiné oblasti, sjednocení, rozdělení apod. (Strmiska 2003).

Etnoregionální subjekty mohou být nositelkami široké škály požadavků – v etnické rovině je to zachování a zajištění existenci etnika a jeho příslušníků, boj proti diskriminaci určitého etnika, dále autonomie národa, v krajním případě separatismus, tj. odloučení etnika od většinové společnosti. Co se regionální (teritoriální) dimenze týče, Mareš rozlišuje obranu současného regionu, zrovnoprávnění s ostatními regionu (ekonomické, právní či kulturní), regionální autonomie (samospráva), dále secesionismus (odtržení části území státu a vytvoření státu nového), separatismus a iredentismus (oddělení teritoria z jednoho státního útvaru a přičlenění k druhému) (Mareš 2006: 19-20). Zajímavá je klasifikace Saula Newmana (1996: 10-11), jenž rozlišuje čtyři ideálytypy etnoregionálních stran, a to podle jejich ideologie.

1) První typ označuje jako „neo-tradiční“ (které můžeme ztotožnit s neokonzervativními), jež se vyznačují konzervativními hodnotami, a jsou typické politizací hodnot, jako je obrana specifického náboženství, menšinové kultury či jazyka.

2) Strany beztrídně-inkluzivní (classes-inclusive), které mobilizují všechny socioekonomické vrstvy obyvatelstva v daném regionu, které se nachází v socioekonomické opozici vůči centru.

3) Strany selektivně-protektivní, bránící specifický region v úpadku. Tento typ stran hájí zájmy upadajícího regionu, který je ekonomicky zaostalý a deprivovaný, za což je viněna centrální vláda. Požadavky tak zahrnují autonomii a v krajním případě i nezávislost.

4) Strany selektivně-rozvojové, které naopak prosazují zájmy rozvíjejícího se regionu, jenž je ekonomicky výkonný. Požadavky na autonomii či samostatnost většinou tak vyrůstají z frustrace, kterou působí pocit „dotování“ centra. Autonomie či nezávislost je chápána jako ekonomická příležitost.

Stěžejní dimenze, kterou budeme zkoumat, je míra radikálnosti požadavků. Klasickou typologii v této dimenze rozpracoval de Winter (De Winter 1998: 240), který rozlišil strany protekcionistické, které obhajují určitou specifičnost regionu či komunity (usilující o zachování statusu quo); autonomistické, usilující o určitý stupeň autonomie na centrální vládě; nacionálně-federalistické, jejichž cílem je federalizace státu; a separatistické, které ještě autor dále dělí na etnoregionální strany bojující na nezávislost a iredentistické etnoregionální strany, podle toho, zda jejich konečným cílem je vytvoření nového státu, či připojení k již existujícímu útvaru.

Na typologii de Wintera navazuje Dandoy (2010: 206) a přichází s komplexnější konceptualizací etnoregionálních subjektů, se kterou především budeme v další části práce pracovat. První typem jsou protekcionistické strany, jejichž cílem je obhajoba zájmů kulturně, etnický, jazykové apod. definované a teritoriálně koncentrované minority. Obhajované zájmy jsou především kulturní, částečně však i politické. Tyto subjekty nezpochybňují stát a jeho instituce, jejich požadavky jsou umírněné. Autor rozděluje dva subtypy protekcionistických stran – konzervativní, které bojují zejména za udržení statusu quo, a participační strany, které jsou mnohem více proaktivní a usilují o zlepšení pozice dané komunity (požadují kvóty pro minority, změny ve volebním systému apod.).

Druhým typem jsou decentralistické strany, které nabourávají současnou dělbu moci mezi centrem a regiony. Hlavní tenze se týkají otázek hranic, institucí, regionálního zastoupení v centru apod. Autonomistické strany pak směřují tyto požadavky jen ke svému konkrétnímu regionu. Federalistické strany neobhajují jen zájmy jednoho regionu, ale požadují celkovou federalizaci země.

Třetím subtypem jsou konfederalistické strany, které požadují předání veškeré suverenity regionům.

Nejradikálnější secesionistické strany chtějí odtržení od stávajícího státu a vytvoření nového útvaru. Požadavky těchto stran jsou pochopitelně závislé na případném mezinárodním uznání. Dandoy ještě rozlišuje tři subtypy – za první nezávislostní strany pochopitelně požadují odtržení a vytvoření nového plně nezávislého státu. Za druhé iredentistické strany, které vznikají na základě jazykových a kulturních specifik, jejichž nositelé jsou rozptýleni ve více státech. Požadavkem těchto stran je nový stát, který přiřadí i regiony sousedních států, které jim na základě historie, kultury či jazyka patří (například vytvoření Baskicka). Posledním subtypem jsou rattachistické⁵ strany, které chtějí odtržení a přiřazení k jinému, existujícímu státu (například idea Velké Albánie). Především s Dandoyovou typologií budeme následně pracovat.

⁵ *Rattachistické* strany jsou specifickou kategorií secesionistických stran, se kterou přichází Dandoy (2009: 1-2). Tyto strany usilují o odtržení od svého původního státu a k připojení k státu jinému. Název je odvozen od rattachistického hnutí, které ve frankofonní Belgii usilovalo o připojení Valonska k sousední Francii.

Tabulka 2:

Síla požadavků	Typ strany	Subtyp strany	Požadavky
Slabé	Protekcionalistické	Konzervativní Participační	Ochrana (status quo) Aktivní participace
Střední (umírněné)	Decentralistické	Autonomistické Federalistické Konfederalistické	Posílení 1 regionu Federalizace země Konfederace
Radikální	Secesionistické	Nezávislostní Iredentistické Rattachistické	Nezávislost Nezávislost zahrnující i okolní regiony Přičlenění k sousední zemi

Převzato z Dandoy 2010: 206

4. EMPIRICKO-ANALYTICKÁ ČÁST – PŘÍPADOVÉ STUDIE VYBRANÝCH STRAN

4.1 SMK a Most-Híd

4.1.1 Maďarská menšina na Slovensku

Po dynamických změnách na mapě Evropy v důsledku první a druhé světové války se miliony Maďarů ocitly za hranicemi Maďarska. Odhaduje se, že až polovina Maďarů žije mimo svou „domovinu“ (Kopa 2008). Maďarsko (tehdejší Uhersko) ztratilo v důsledku dvou světových válek téměř dvě třetiny svého území. Skutečnost, že muselo Maďarsko podstoupit většinu teritoria

sousedním zemím, do velké míry způsobuje nevraživost vůči okolním zemím (Kopa 2008). V roce 1938 se snažilo Maďarsko zneplatnit Trianonskou smlouvu a přidalo se na stranu nacistického Německa. Po válce dekrety tehdejšího prezidenta Československa Edvarda Beneše odsoudily nepatrný počet etnických Maďarů, Němců apod. k vysídlení, odhaduje se, že bylo vysídleno 90 000 Maďarů (Kopa 2008). Benešovy dekrety jsou nejbolestivějším problémem maďarsko-slovenských vztahů. Už premiér Maďarska Viktor Orbán (strana FIDESZ⁶) vystoupil a žádal o zrušení dekretů. Strana maďarské komunity (viz dále) zase chce vydobýt u slovenské vlády pro oběti odsunu finanční odškodnění (Kopa 2008).

Nejvyhrocenější vztahy mělo Maďarsko se dvěma sousedními státy – Rumunskem a Slovenskem. V obou zemích žije početná maďarská národnostní menšina. Nejvyšší podíl na celkové populaci však Maďaři dosahují na Slovensku. Podíl maďarské národnosti na celkovém počtu obyvatel Slovenska je necelých 10 procent. Kopeček a Hloušek (2005: 5) rozlišují tři příčiny vzniku etnického cleavage, které se mohou i překrývat. Za první, existence minoritního etnika či specifického regionu v rámci státu, které se pokouší zajistit si výlučné postavení či respekt k menšinovým právům (což je právě případ slovenských Maďarů, ale taktéž Rusů v Estonsku nebo Lotyšsku či kosovských Albánců). Za druhé, existence sousedního státu, který je označován jako vnější nepřítel, a potenciálně i hrozba (například obraz Německa pro část Čechů, Maďarska pro Slováky nebo obraz Srbska pro Chorvaty či Slovince). Za třetí, existence fundamentálního sporu o žádoucí podobu státu mezi nacionalisty a příznivci občanského modelu státu.

Etnoregionální strany na Slovensku vznikly do velké míry jako výsledek neochoty postkomunistických subjektů zahrnout menšinové zájmy do své agendě. Na Slovensku je podle Rizankosky nejsilnější ze všech cleavages právě

⁶ Celým názvem Fidesz – Maďarská občanská unie

centrum vs. periférie (Rizankoska 2013: 63). Strany hájící maďarskou menšinu redukuje pouze dvě analyzované, tj. Strana Maďarské koalice (později Strana maďarské komunity, dále jen SMK), hlubší zkoumání kořenů přesahuje hranice této práce. Zmiňme však, že po Sametové revoluci existovala Maďarská nezávislá iniciativa, což nebyla strana v pravém slova smyslu, spíše občanská iniciativa se silným intelektuálním zázemím (Kopeček 2007: 458).

Do roku 2005 existovalo na Slovensku velké množství subjektů, které měly v agendě obhajobu menšinových zájmů – většina z nich ale v praxi nevyvíjela žádnou činnost (Dostál 2005: 153). V roce 2005 přijali poslanci zákon, který stanovil existujícím politickým subjektům do 30. září doručit na Ministerstvo vnitra vyhlášení o sídle strany a o statutárním orgánu strany. Zanikla Strana maďarských socialistů, která vznikla roku 1995 jako Maďarské lidové hnutí za smíření a prosperitu, přičemž se sebeidentifikovalo jako partner vládnoucí strany HZDS⁷ Vladimíra Mečiara. Z maďarských subjektů kromě Spoluzitie ještě stojí za zmínku také Maďarská federalistická strana, která vznikla roku 2002 jako radikální alternativa k SMK. Žádný subjekt však nedokázal nabourat dominanci SMK, což dokázala až strana Most-Híd (Dostál 2005: 153).

V 90. letech se ukázalo, že maďarské strany oslovují skutečně z drtivé většiny jen voliče maďarské národnosti. Nutnost překonat volební práh tlačil strany k ještě vyšší integraci. Maďarská protikomunistická opozice se ukázala být v kontrastu s ostatními opozičními silami mnohem konsolidovanější. Maďarská nezávislá iniciativa vznikla ihned po kolapsu nedemokratického režimu, představitelé dokonce zasedali ve vedení Veřejnosti proti násilí (Kopa 2008). Jak už to u široko spektrálních hnutí typu Občanského fóra nebo Veřejnosti proti násilí bývá, došlo k brzkému názorovému štěpení – započal proces radikalizace slovenských i maďarských politických aktérů. Nejradikálnější byl proud okolo

⁷ Hnutí za demokratické Slovensko

Miklóse Duraye, který založil politický subjekt Spoluužití⁸. Program stál z drtivé většiny na zrovnoprávnění obou segmentů populace na Slovensku. Naposledy ve volbách v roce 1992 kandidovaly maďarské subjekty odděleně (Kopa 2008).

Vztahy mezi slovenským a maďarským segmentem jsou do značné míry determinovány vztahy mezi oběma zeměmi. Národnostní politika a vztah vůči minoritám bývá obvykle předmětem politických kampaní v obou zemích. Jak upozorňuje Kopa, Maďarsko začalo na konci 90. let vydávat speciální pasy, tzv. krajanské průkazy, pro etnické Maďary žijící mimo území Maďarska. Tento specifický status, který byl schválen v roce 2001, v témže roce, kdy Slovensko ratifikovalo Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků, měl garantovat etnickým Maďarům v zahraničí výhody v oblasti školství, kultury, ale taktéž sociálních otázkách (např. právo na důchodové zabezpečení v Maďarsku) (Kopa 2008).

Maďarské politické elity již v období 70. let ochraňovaly maďarskou menšinu v okolních zemích. Konzervativní, národně-křesťanská vláda Maďarského demokratického fóra (MDF) v letech 1990-1994 v čele s premiérem Jozefem Antalem vedla radikální politiku ochrany menšin, která byla slovenskými stranami interpretována jako pokusy o iredentismus. Následná vláda Maďarské socialistické strany (MSzP) vedla umírněnější politiku, nicméně vláda FIDESZe rétoriku opět zostřila. Platí, že všechny relevantní strany maďarského politického spektra se shodují na nutnosti bojovat za práva menšin v okolních zemích (Dufek 2002).

4.1.2 SMK a Most-Híd

SMK⁹ i Most-Híd jsou v literatuře považovány za obhájce zájmů maďarské menšiny (viz například Bochsler; Szöcsik 2013). Maďarské subjekty představují ve stranicko-politické soustavě Slovenské republiky etablovaného aktéra. Již

⁸ Strana se jmenovala v mnoha jazykových verzích, maďarský název strany je Együttélés

⁹ Strana maďarskej komunity, do roku 2012 Strana maďarskej koalície

v prvních volbách po pádu nedemokratického režimu kandidovala Maďarská nezávislá iniciativa, Maďarské křesťansko-demokratické hnutí a politické hnutí Spolužití. Prvně jmenovaná strana kandidovala pod hlavičkou Veřejnosti proti násilí (VPN), zbylé dva subjekty vytvořili „etnickou koalici“ politických stran. SMK vznikla v roce 1998 jako reakce na účelovou změnu volebních pravidel, prosazenou tehdejší Mečiarovou vládou. Došlo k fúzi tří do té doby volně fungujících subjektů hájících maďarskou minoritu – Maďarské křesťansko-demokratické hnutí, politické hnutí Spolužití a Maďarská občanská strana. Účelová volební reforma měla před volbami 1998 znevýhodnit koalici, proto pod tlakem došlo ke sloučení těchto tří subjektů, i když o sloučení se diskutovalo už od začátku 90. let (Kopa 2008).

Volební zákon z roku 1990 zavedl proporční volební systém ve čtyřech volebních obvodech se 3 procentní klauzulí, která byla o dva roky později navýšena na 5 % (Rizankoska 2013: 67). Volební inženýrství v roce 1998 znevýhodnilo předvolební koalici. Podstata změny volebního zákona spočívala ve zrušení dosavadních čtyř volebních krajů a vytvoření jednoho celostátního slovenského volebního obvodu. Výrazně likvidační dopad však volební zákon mohl mít pro jakékoliv koalici (Kopa 2008). SMK se programově zaměřovala na obhajobu zájmů maďarské minority, přičemž mezi hlavní body patřilo přijetí zákona o používání jazyků menšin a popírání teze o nadstandardní úrovni práv menšin na Slovensku (Svoboda 2000). Integrací tří subjektů se podařilo vytvořit poměrně homogenní subjekt, který reprezentuje svou národnostní menšinu jako celek.

SMK byla součástí vládní koalice až do roku 1994, kdy došlo k exkluzi ze strany Vladimíra Mečiara. SMK se často dostávala do názorových neshod s ostatními členy vlády. Zatímco Demokratická strana částečně SMK podporovala, ostatní vládní strany tehdejší široké koalice (Slovenská demokratická koalícia, později Slovenská demokratická a křesťanská únia, Strana

občanského porozumenia a především Strana demokratickej levice) se s SMK dostávaly do častých střetů (Dufek 2002). Strana se pak vrátila k moci v roce 1998, kdy se stala součástí Dzurindovy vlády, a v té době se vztahy mezi slovenským a maďarským segmentem normalizovaly. Zisk několika vládních pozic a také důležitých byrokratických funkcí byl pro stranu úspěch. Ve vládě setrvala i v roce 2002. V roce 2006 byl nahrazen předseda strany Béla Bugár, který stál v čele od jejího založení. Nové vedení strany zostrilo rétoriku zejména znovuotevřením debaty o Benešových dekretěch (Szöcsik, Bochsler 2014: 241). V roce 2010 se do vlády Ivety Radičové dostal Most-Híd (Rizankoska 2013: 65). SMK se opírala o elektorát nacházející se na jihu Slovenska při hranici s Maďarskem, silnou voličskou základnu měla v Nitranském kraji. Ve volbách 2006 získala strana 11,7 % hlasů, což činí 20 ze 150 křesel ve slovenském zákonodárném sboru. SMK se často odvolává k historii – například v roce 2005 si většina čelních představitelů strany připomněla v Bratislavě 157. výročí Uherské revoluce. V témže roce si připomněli 60. výročí vyhlášení Košického vládního programu (Dostál 2005: 154).

V roce 2010 SMK nepřekročila volební klauzuli, stejně tak ve volbách roku 2012 (v té době došlo k přejmenování na Stranu maďarské komunity (The Party of the Hungarian Community 2014). V roce 2009 se totiž odštěpuje umírněnější křídlo strany v čele s dlouholetým předsedou Bélou Bugárem a zakládá stranu Most-Híd. Most-Híd reprezentují známé tváře slovenské politiky, slovenský element představuje např. bývalý ministr kultury Rudolf Chmel. Hlavním důvodem rozkolu strany byla otázka teritoriální autonomie a Benešových dekretů (Bochsler, Szöcsik 2013: 18).

Strana se snaží profilovat jakožto most (odsud název strany) mezi slovenským a maďarským etnikem. Ve volebním programu stojí: „Strana Most-Híd je stranou spolupráce a stranou usmíření mezi Maďary a Slováky, mezi Maďary navzájem, stejně jako mezi ostatními národnostními menšinami a

etnickými skupinami,“ (Program strany Most-Híd). Volební propadák SMK ve volbách 2010 byl zřejmý už z předvolebních průzkumů, Most-Híd oslovila stejnou cílovou skupinu, voliči slyšeli na umírněnější hesla více, než na agresivnější kampaň SMK. Maďarští voliči dali jasně najevo, že chtějí umírněnější stranu, Most navíc dokázal oslovit i slovenské voliče a SMK poprvé zmizela z parlamentu (Billý 2010: 56). Zisk 8, 12 procenta hlasů znamenal pro stranu úspěch (Bochsler; Szöcsik 2013: 57). Podle Bochslera a Szöcsik právě fakt, že SMK sázela na radikální hesla, předznamenal její konec a umožnil nástup strany Most-Híd. Most-Híd prezentuje rozsáhlejší politický program a nesoustředí se tolik na minoritní otázky, SMK se soustředilo výhradně tématu maďarské minority (Bochsler; Szöcsik 2013: 58).

4.1.3 Analýza programatiky

Most-Híd (už podle názvu) se profiluje se jako strana spolupráce etnických skupin (především Maďarů a Slováků). Primárním cílem strany je smír Slováků a Maďary. Strana konkrétně navrhuje založení Fondu slovensko-maďarského porozumění, jehož cíle bude prohloubení vzájemného poznání kultury, umění a historie Slováků i Maďarů strana Projekt plánují podpořit ze státního rozpočtu, stejně jako ze soukromého sektoru. Most-Híd dále usiluje o podporu menšinové kultury – slibuje vypracování zákona o financování menšinových kultur, a také o změnu zákona o používání jazyků národnostních menšin. Podpora menšinové kultury má být skrze vypracování zákonu o financování menšinových kultur (Program Most-Híd 2012: 30). Most-Híd si klade za cíl zmírnění hospodářských rozdílů a rozdílů v životní úrovni mezi jednotlivými regiony Slovenska. Most-Híd se také jednoznačně pozitivně staví ke členství země v Evropské Unii, které chápe jako ryze prospěšné. Strana slibuje „důsledné využívání ekonomických výhod členstva v EU,“ (Program Most-Híd 2013: 4).

Strana chce užší koordinaci a spolupráci univerzit a institucí Slovenska, které vyučují v maďarském jazyce (např. Univerzité J. Selyeho v Komárně nebo

Univerzita Konstantina Filozofa v Nitře) (Program Most-Híd 2012: 27). Most-Híd požaduje přijetí zákona upravující status minorit, dále chce možnost použití minoritních jazyků v interakci s veřejnými (státními) orgány v obcích, kde podíl minoritního obyvatelstva dosahuje 10 procenta (dle Bochsler; Szöcsik 2013: 18). Důležité body programu strany jsou tak podpora rozvoje identity menšin, tj. legislativa a finanční podpora jejich kultury, používání jazyka a školství). Dlouhodobý cíl strany se týká jazyka; Most-Híd chce na vzdělávání a kulturu neuplatňovat většinový princip, ale dosáhnout konsensuální dohody.

SMK se hned v úvodní části programu hlásí k regionální zodpovědnosti a povinnostem vůči maďarské komunitě. Úkolem strany je hájit zájmy jižního Slovenska, kde žije maďarská menšina. Navrhovaným opatřením je zejména posílení místní a regionální samosprávy. Stejně jako Most-Híd volá SMK po decentralizaci a subsidiaritě. Reforma a decentralizace má umožnit sloučení jednotlivých ministerstev a úřadů, a díky zúžení státní byrokracie se mají služby státu stát efektivnější a dostupnější pro občany (Program SMK 2012).

Regionální samosprávy by měly mít jasně zákonem definované kompetence. Finanční toky mají proudit zejména do zaostalých regionů na jihu a východě země. Podobný je taktéž apel na zachování regionální identity těchto území, avšak ani jedna strana nezmiňuje požadavek na separaci – Slovenská republika je chápána jako multikulturní země. Dostál upozorňuje (2005: 154), že požadavky SMK nesou spíše symbolický význam, než že by měly reálný dopad na postavení maďarských obyvatel žijících na Slovensku. Ve většině případů šlo o otázky, které byly zakořeněné hluboko v minulosti. Palčivá je otázka dvojitého občanství – v roce 2004 se dokonce uskutečnilo v Maďarsku referendum, které však bylo neplatné kvůli nízké volební účasti.

4.1.4 Socio-ekonomická dimenze

Proces decentralizace čelil na Slovensku mnoha obtížím. Chyběla totiž koherentní vize, jak by stát měl nejlépe fungovat. Teritoriální reformu přinesla v roce 1996 Mečiarova vláda, kdy vzniklo 79 okresů a osm regionů, fungující na hierarchickém principu (centrum – kraje – okresy). Implementace změn však nebyla následována decentralizací, tj. přenosem kompetencí na nižší samosprávné úrovně a problém přílišné centralizace nadále trvá. Problémem je exkluze minorit, nerovnoměrná ekonomická výkonnost, centralizace neposkytuje prostor pro iniciativu regionů (Bitušíková 2013: 50).

Socio-politické štěpení město vs. venkov je možné sledovat v řadě zemí středovýchodní Evropy a Slovenská republika není výjimkou, v několika oblastech není proces industrializace dokončený. V zemích, kde lze sledovat výraznou prostorovou rozrůzněnost, je tento faktor relevantním k vysvětlení voličského chování. Na slovenské politické scéně je konfliktní linie město vs. venkov upozadována, de facto absentuje relevantní politický subjekt, který by vycházel z agrární tradice (Plešivčák 2013: 196).

Jak upozorňují Buchta a Štulrajter, jedním z největších problémů současné Slovenské republiky je nízká konkurenceschopnost rurálních regionů oproti industrializovaným, urbanizovaným oblastem. Regiony obývané primárně maďarským obyvatelstvem představují nejméně výkonnou část Slovenské republiky, můžeme tak hovořit o periferním postavení. Rurální oblasti se cítí frustrovány nedostatečnou podporou z centra (Buchta; Štulrajter 2007: 257). Kořeny regionálních rozdílů hledá Gajdoš v 90. letech, kdy došlo k extenzivní transformaci a přechodu k tržnímu hospodářství (Gajdoš 2005: 256). Výsledkem procesu ekonomické liberalizace jsou prohlubující se disparity mezi jednotlivými slovenskými regiony.

Řada obyvatel je odsouzena k dlouhodobé nezaměstnanosti, v oblastech jižního a východní Slovenska dochází také k etnické okluzi. Rozdílnou ekonomickou výkonností lze vysvětlit vysokou volební podporu stran hájící maďarskou menšinu (Buchta; Štulrajter 2007: 262). Plešivčák prováděl výzkum prostorové dimenze elektorátu na Slovensku. SMK označuje autor jako jedinou stranu na celostátní úrovni, která je závislá na voličských hlasech z rurální oblasti. Na 1000 hlasů strany získaných v městském prostředí připadá 2227 v rurálních oblastech (Plešivčák 2013: 182). Výrazně rurální charakter volební podpory je zejména „projevem teritoriální kompozice elektorátu strany (tj. občanů maďarské národnosti), který hlasuje téměř výlučně na bázi etnicity či jako důsledek socio-ekonomické linie“ (Plešivčák 2013: 194). Strana Most-Híd je méně závislá na podpoře venkova, pozici SMK oslabila ve městech. Rozdíl v elektorátu mezi Most-Híd a SMK je patrný – Most-Híd dokázala oslovit voliče i v regionech, kde tradičně měla SMK téměř nulovou podporu. Most-Híd je úspěšnější v oslovování slovenských voličů, čtvrtinu hlasů získala při posledních parlamentních volbách v okresech Dunajská Streda a Komarno. Jak dodává Mikuš, změny v regionální podpoře stran SMK a Most-Híd jsou minimální, oba subjekty těží dlouhodobě z jižního regionu obývaného maďarskou menšinou (Mikuš 2014: 123).

Most-Híd se opírá především o bývalé voliče SMK, ale také dokázal oslovit elektorát SDKÚ-DS¹⁰. Most-Híd má ve svých řadách 78 voličů maďarské národnosti, zbytek tvoří etničtí Slováci, zatímco SMK získává drtivou většinu hlasů od maďarských voličů (Gyarfášová 2011). Maďarští obyvatelé vykazují vysokou míru patriotismu vůči regionu, kde žijí. Bucher a Ištoková prováděli výzkum identit a dospěli k závěru, že nejsilnější patriotismus vykazují obyvatelé v rurálních oblastech na jihu a východě země. Téměř 55 procenta populace uvedlo v dotazníkovém šetření regionální příslušnost na prvním místě, až poté následovala „slovenská“ identita (Bucher Ištoková 2013: 57). Maďarská menšina

¹⁰ Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana

představuje nezanedbatelnou složku populace, jen pro srovnání, v České republice činí podíl menšinových etnik přibližně 5 % (Kopa 2008). Existence zejména politicky aktivní maďarské minority způsobuje rostoucí nacionalismus v zemi, který ztělesňuje Slovenská národná strana (SNS). Na protimaďarské rétorice se profilovaly i další strany – HZDS, ale více či méně další politické formace na Slovensku (Kopeček, Hloušek 2005: 16). HZDS dokázalo nejvíce využít etnické konfliktní linie ve slovenské společnosti.

4.2 Istrijské demokratické shromáždění

4.2.1 Charakteristika Istrijského regionu

Istrie je poloostrov vybíhající do Jaderského moře. Geograficky se nachází mezi Tertským a Kvarnerským zálivem a je rozdělen mezi tři suverénní státy – Itálii, Chorvatsko a Slovinsko, jedná se tak o ukázkový případ transnacionálního regionu. V Istrii žije velké množství exulantů, protože chorvatská teritoria byla během války v Jugoslávii v 90. letech okupována Srby (Zabkar 1995: 76). Istrijské politické elity dlouhodobě vystupují s požadavky na posílení regionu, což chorvatská centrální vláda interpretuje jako oslabení suverenity země, a Istrie je často nařčena z pokusů o secesi apod. Istrie je multietnický region – obyvatelé Istrie jsou etničtí Italové, Slovinci, Chorvaté, Rumuni, Černohorci, Albánci či Srbové. Region je tak velice jazykově i kulturně bohatý.

V Istrii neexistuje etnická cleavage, ale spíše dělení na Istriany (tj. nositele kulturních, historických aj. zvyklostí) a „neistriany“ – tj. především muslimové a kosovští Albánci (Ballinger 2008: 69). Tenze ve společnosti tak spatřujeme především mezi Istriany („původními“ obyvateli) a přistěhovalci, než mezi jednotlivými etnickými skupinami. Poloostrov byl v historii rozdělen mezi Benátky a Habsburskou monarchii, v 18. století dominovala na Istrijském poloostrově italsky hovořící střední třída. V 19. století vrcholily silné tenze mezi italskou komunitou a Slovany. Ti se v 19. století zmocnili na úkor Italské hegemonie vlády nad lokálními úřady – založili kulturní instituce, včetně

středních škol, kde se vyučovaly slovinský i chorvatský jazyk. Po první světové válce připadla však Istrie Itálii a snahy Slovanů byly zničeny (Ashbrook; Ashbrook 2008: 18). Istriané trpěli pod správou Itálie, za totalitního Mussoliniho režimu byli utlačováni, depolitizováni apod.

Po druhé světové válce připadlo území Jugoslávii (kromě Terstu, který měl mezinárodní status). Region byl pod správou Jugoslávie, přičemž prezident Tito uměle rozdělil území mezi Chorvatsko a Slovinsko, aby si zajistil dominanci Slovanů nad ostatními etnickými skupinami (Bugajski 1994: 65). Nicméně po smrti diktátora Tita se začalo šířit sémě nacionalismu. Istriané se taktéž začali identifikovat regionálně, a zdůrazňován byl multietnický charakter Istrie – historická tradice a syntéza kultur byly základem Istrijského regionalismu (Ashbrook; Ashbrook 2008: 19). V posledních letech se zdůrazňuje idea, že Istrie je historickou součástí západní, potažmo evropské civilizace, a je dávana do kontrastu s orientální, Osmanskou sférou vlivu.

Klíčovým dělícím znakem mezi Istriany a „ostatními“ obyvateli na poloostrově je jazyk (Ballinger 2008: 69). Istrijská identita bývá chápána jako symbióza slovanské, latinské a germánské kultury, a identita se také odvíjí od historie – Istrie je zvyklá na určitou míru autonomie. Už prominentní historikové Dukovski a D'á Lessio zdůraznili specifika istrijské historie a kooperaci mezi národy na poloostrově, což Istriany zocelilo proti vnějším nepřátelům (dle Bellamy 2003: 38). Silná regionální identita není novým fenoménem, jak poznamenává Bellamy (2003: 35), regionální Istrijská identita nebyla nikdy exkluzivní národní identitě, tj. nebyla v rozporu s chorvatskou identitou. Současný regionalismus je však do jisté míry odpovědí na semi-autoritářský režim Franjo Tudjmana, který se vyznačoval extrémní centralizací, homogenizací státu. Tudjmanova vize byla budovat národní stát, došlo například ke standardizaci chorvatského jazyka prostřednictvím jeho „očistění“ od cizích, neslovanských slov (Bellamy 2003: 33).

4.2.2 Istrijské demokratické shromáždění

Istrijské demokratické shromáždění (IDS) je hlavní politickou silou zastupující zájmy Istrijského poloostrova pod správou Chorvatska. Strana má dlouhodobě zastoupení v parlamentu, velice silnou, stabilní voličská základna, která je regionálně koncentrovaná. IDS je považována za liberální a regionální stranu (Šedo 2013: 81). IDS bylo založeno v únoru 1990 v Pule a zpočátku působilo jen na regionální úrovni v Istrii, své pobočky má na celém Istrijském poloostrově. Ve volbách do Istrijské župy v roce 1993 získalo naprostou většinu hlasů (35 ze 40) a strana vládla ve všech městech a opčinách Istrie (opčina“ je základní jednotkou územně-správního uspořádání země, v češtině by se významově pohybovala mezi pojmy „obec“ a „municipalita“ (Istarski demokratski sabor 2008).

Původně strana působila jen na lokální úrovni v opozici Tudjmanově režimu (Šedo 2013: 81). IDS se snaží o obnovu transnacionálního regionu, multietnické jednotky, ale nepodkopává principy státu, jedná se tedy o stranu umírněnou (Bugajski 1994: 64). IDS to podobně jako ostatní subjekty hájící zájmy regionu (a/nebo menšiny) neměl jednoduché. Chorvatské vlády se jej často snažily zdiskreditovat, poukazovali na to, že se jedná o „převlečené“ separatisty, italské iredentisty a srbské agenty. IDS však nikdy nepřicházela s radikálními řešeními, jako je secese (Bugajski 1994: 64). Primárním cílem strany je autonomie a samospráva, a také bližší kontakty mezi Chorvatskem, Slovinskem a Itálií, které se rozkládají na Istrijském poloostrově. V srpnu 1992 ve všeobecných volbách do sněmovny (dolní komory) kandidovala strana ve volné koalici s Dalmatskouakcí, Rijeckou demokratickou aliancí a Stranou pro Osijek, což byla malá regionalistická uskupení z východní Slavonie¹¹. IDS získala 55 % hlasů ve třech volebních obvodech v Istrii a čtyři členové strany se dostali do parlamentu. Ve volbách do horní komory ještě lepší výsledek, 72 p% ve 3 obvodech. Naprostá

¹¹ Slavonie je historická země ležící mezi řekami Drávou, Sávou a Dunajem, rozdělená v současnosti mezi Chorvatsko a Srbsko. Je označována jako obilnice Chorvatska

převaha byla patrná i ve volbách do Istrijské župy – tam získala většinu ve 27 městských radách – a dokonce v 5 radách mimo Istrijskou župu (Bugajski 1994: 64).

V roce 1995 byla IDS členem neúspěšné volební koalice Novi Sabor (Nový parlament), v opozici vládnoucí straně HDZ (Chorvatská demokratická unie v čele s Tudjmanem) působila až do roku 2000. Volební krachy vládnoucí HDZ v Istrii vedly k tomu, že byli Istriané označováni za prototyp „nespolehlivých Chorvatů“, kteří jsou etnicky nečistí a politicky nedůvěřiví (Bellamy 2003: 33). IDS opakovaně přicházela s požadavkem autonomie nejen kvůli svébytné historii, či kultuře nebo náboženství, ale také hovořila v termínech nerovnoměrné ekonomické redistribuce a vykořisťování periferie (Ballinger 2008: 68). Na přelomu tisíciletí, po smrti Tudjmana (1999), se stala strana součástí Račanovy vlády, ale už za rok koalici opustila (Šedo 2013: 81). Důvodem brzkého stažení do opozice byly velké názorové rozpory uvnitř koalice. Přestože nadále spolupracovala s vládnoucí středo-pravou vládou (reformovanou HDZ), tak přijala opoziční roli, a apelovala na ochranu zájmů Istrie. Představitelé strany hovořili opakovaně o odlišnosti a výjimečnosti Istrie (Ballinger 2008: 69).

Ve volbách v roce 2000 šestičlenná koalice porazila do té doby vládnoucí HDZ, IDS dokonce získalo jedno ministerské křeslo. Vztahy uvnitř koalice výrazně zhoršila především téma Istrijský status a autonomie pro Istrii (Stallaerts 2009: 196). IDS preferovala roli konstruktivní opozice a opatrně artikulovalo agendu regionalismu. Tato otázka je klíčová ve všech Istrijských lokálních volbách.

IDS se staví do role obránce Italsko-Chorvatského bilingvismu na Istrijském poloostrově, což byl jeden z klíčových cílů strany. Regionalismus IDS nikdy nebyl protistátní – IDS se ale zasazuje proti politické hranici mezi Slovinskem a Chorvatskem, která změnila život v Istrii. Antropolog Borut Brumen zkoumal obyvatele ve slovinské vesnici Sv. Peter, a zjistil, že od 90. let se rozdíl mezi Istriany zvýšily – dřív byli jen Istriané, dnes hovoříme o istrijských Chorvatech

nebo Slovincích. Pocit rozdílu ještě zostril evropský integrační proces. Pocit identity se více váže k chorvatské Istrii a slovinské Istrii (Ballinger 2008: 70).

V roce 2003 šla do voleb v koalici se Sociálně-demokratickou stranou a dvěma menšími stranami, v následujících volbách kandidovala sama a výsledkem byl zisk tři křesel v dolní komoře (Šedo 2013: 81). Istrijští politici konstantě obhajují autonomní status Istrie v rámci Chorvatské republiky. IDS artikuluje dlouhodobé přání organizovat referendum, po vzoru Krajiny, kde Srbové organizovali referendum a nakonec sami vyhlásili nezávislost. Vláda Franjo Tudjmana tvrdě kritizovala tuto ideu strany (Stallaerts 2009: 196). Za Tudžmana byla práva Istrie potlačována, stejně tak za Račanovy vlády, která dokonce hrozila, že dá tento návrh IDS k ústavnímu soudu. Stěžejní otázka je status Istrie, a garance práv italské minority (zejména používání italského jazyka ve veřejném sektoru (Stallaerts 2009: 196).

Kromě IDS působí v Istrii také Istrijské sociálně-demokratické fórum – středolevá strana, která také hájí zájmy regionu a jeho historickou, kulturní a jazykovou specifičnost. Založena byla v roce 1996, ve volbách se umísťuje na třetím místě za IDS a Sociálně-demokratickou stranou (Bellamy 2009: 38). IDS je považována za umírněnou stranu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se suverenitou Chorvatska. Kontroverze vyvolal výrok člena strany, Ivana Pauletty, iniciátora projektu Zemlja Istra (Země Istrie) kde hovořil o právu obyvatel Istrie na sebeurčení, právu rozhodovat o svém vlastním osudu apod. Pauletta nabádal, že by Istriané neměli by být ovládáni centrem. IDS se však od tohoto projektu distancovala (Bellamy 2009: 43). Právě úspěchy IDS už od 90. let činí podle Bellamyho (2009: 127) Istrii také jedinečnou. Na konci 90. let měla IDS kolem 70 % křesel v místním shromáždění a získala přes půlku istrijských hlasů v národních volbách. Podporu získávali v Istrii a to od těch voličů, kteří se sebeidentifikovali jako Istriané. IDS můžeme zařadit do tzv. opoziční šestky, která se zformovala v éře 90. let proti vládnoucí straně (Nový, Havlík 2012: 78).

Kromě IDS hájí regionální/menšinové zájmy také Svaz Gorenska a Přímoří či Slovansko-baranjská chorvatská strana, nicméně tyto strany nejsou na celostátní úrovni relevantními aktéry.

4.2.3 Analýza programatiky

Základní principy programu IDS byly načrtnuty v Rovinjských deklaracích z let 1991 a 1994. Deklarace obsahovaly obhajobu individuálních lidských práv a také trvaly na tom, že „rozdíly a vzdálenosti různých částí Chorvatska jsou nezpochybnitelné“, a že by měl být nastolen demokratičtější systém než 6-8 regionů, a v neposlední řadě, že regiony mají právo na svoji vlastní legislativu, která garantuje rychlý a udržitelný rozvoj (Bellamy 2009: 143).

IDS se identifikuje jako dobrovolný svazek svobodných občanů. Členem se může stát každý obyvatel Istrie, ale také jakýkoliv jedinec z celého světa, který je ochoten akceptovat kulturní, ekonomickou aj. unikátnost území. Strana je podle svého prohlášení založena na tradici evropských parlamentních demokracií, a v mnoha ohledech byla dotčena „kouzlem“ Istrie (Programska deklaracija 2014). Cílem je jednat jako součást multipartijního systému, podporovat a rozvíjet všechny rysy a bohatství Istrie, a její regionální identity, která je dána kulturní, etnickou i historickou odlišností.

Silná regionální identita pramení z více než 2000 let historie, ke které se strana v programovém dokumentu silně odvolává. Cílem IDS je překreslit hranice regionu, který protíná tři země, ale současně je proti jakékoliv redukci současného uspořádání. Strana se jednoznačně staví pro Evropskou unii, evropský integrační proces totiž otupuje hranice národních států, a je pro vytvoření jednotného evropského prostoru, kde by byla garantována lepší reprezentace regionů (Programska deklaracija 2014). Strana explicitně uvádí, že národní stát (chorvatská centrální vláda v Záhřebu) nemůže úspěšně a efektivně

řešit lokální, respektive regionální témata, a zároveň působit na národní, potažmo globální úrovni.

IDS jednoznačně odmítá centralismus (což do velké míry lze chápat jako reakci na semi-autoritářskou vládu Franjo Tudjmana), a obhájí preciznější hájení zájmů regionu na celostátní úrovni (Programska deklaracija 2014). IDS se snaží o rozvíjení různých forem spolupráce s jinými organizacemi a jednotlivci, kteří podporují rozvoj regionálních specifik. IDS se zasazuje pro formování regionu prostřednictvím dobrovolnického přístupu.

4.2.4 Socio-ekonomická dimenze

Istrie má důležitou geografickou pozici a představuje most mezi kontinentální a středozevní Evropou. Rurální oblasti se vyznačují nízkou hustotou populace. Istrie je lákavá pro investory, stejně tak v Istrii žije téměř desetina podnikatelů z celého Chorvatska. Istrijskou ekonomiku tvoří všechny tři sektory, průmysl tvoří 33 %, obchod 29 %, hotelnictví 10 % (Pavičić Kaselj 2010: 6). Istrijský poloostrov se vyznačuje odlišnou ekonomickou situací než zbytek Chorvatska. Jeden z klíčových cílů IDS je totiž zajistit kontrolu nad hospodářskými otázkami, jako tomu bylo v éře Titovy Jugoslávie. V této době si Istrie hospodařila se 60 % svých financí, tj. tyto finance neputovaly do centra. Odhaduje se, že v devadesátých letech kolem 10 % veřejných financí bylo kontrolováno regionálními orgány Istrie. Istrijské HDP dosahuje 50 % průměrného HDP Chorvatska, region je tedy ekonomicky velice výkonný. Chorvatská centrální vláda v Záhřebu kritizovala Istrijské představitele, protože chtěli údajně vytvořit bližší ekonomické vazby s Itálií a Slovinskem.

Vláda v Záhřebu například prodala nerostné suroviny zahraničním společnostem, a tím oslabit ekonomiku regionu. Istrijská ekonomika stojí na turistickém ruchu, ale důležitou složku regionálního hospodářství představuje taktéž zemědělství. Turisty láká především Istrijský park. Istrie je chápána jako

nejbohatší region v zemi – je rozdělen do několika distriktů, přičemž žádný z nich nedosahoval nižšího HDP než zbytek Chorvatska. Navíc ekonomika Istrie se liší i z hlediska svého typu. Je založena na turismu, úroveň služeb je srovnatelná se západními zeměmi – a přitahuje tak zahraniční investory. Turistický boom zaznamenal region především v 80. letech, kdy oblasti jako Makarska nebo Dubrovnik se začaly těšit velkému zájmu (Bellamy 2003: 125-126).

Hospodářské motivy zmiňují lídři strany téměř v každém proslovu – předseda strany Jakovčić je velmi explicitní ohledně redistribuce bohatství. Pouhých 13% profitu Istrie zůstává v „domácím“ regionu, zbytek financí teče do Záhřebu, což se pochopitelně politickým elitám v Istrii nelíbí. Istriané chtějí silnější decentralizaci především z ekonomického důvodu, tento „ekonomický separatismus“ však není v Evropě ničím unikátním – podobné argumenty vznášejí například Katalánsko, motor španělské ekonomiky¹². Ovšem jak upozorňuje Bellamy, ekonomický argument vznášený istrijskými špičkami jde ruku v ruce s kulturní, jazykovou a historickou odlišností – důležitou roli hraje odvolávání se na zlatý věk (Bellamy 2003: 54).

4.3 Demokratické shromáždění Maďarů v Rumunsku

4.3.1 Maďarská menšina v Rumunsku

Početná maďarská menšina žije kromě na Slovensku i v Rumunsku. K maďarské národnosti se hlásí kolem 7-8 % populace. Absolutní většina Maďarů žije v enklávách ve východní části země, a to v regionech Transylvánie, Harghita a Covasna (Bugajski 1994: 197). Významné exklávy nalazeme v rumunských župách, v již zmíněných Harghita, Covasna, dále Mureș, Satu Mare,

¹² Více o ekonomickém separatismu viz např. *Catalonia and the Rise of Economic Separatism in Europe*, dostupné z <http://www.faiobserver.com/region/europe/catalonia-and-rise-economic-separatism-europe>, 12. 3. 2015.

Bihor, Sălaj a Cluj. Dle sčítání lidu z roku 2002 pak tvoří většinové obyvatelstvo v župách Covasna a Harghita. Celkově se Maďaři nacházejí spíše v blízkosti geografického středu státu a v oblasti táhnoucí se od tohoto středu směrem k maďarské státní hranici (Edwards 1998: 356).

Významnou roli ve vztazích mezi oběma rumunským a maďarským segmentem hraje Sedmihradsko (Transylvánie), která do konce 1. světové války patřila Uhersku. V důsledku porážky připadlo území sousednímu Rumunsku. Sedmihradsko má symbolický význam pro Rumuny i Maďary – oba segmenty považují území za kolébkou jejich národa, která je po staletí důležitá (Edwards 1998: 356). Culic spatřuje dva historické procesy, které výrazně vedly k posílení identit obou segmentů (Rumunů a Maďarů), a postupně vedly i ke zvýšeným tensím (hlavně v Sedmihradsku). První proces znamenal posun národnostních skupin, tím, že Maďaři ztratili svoji administrativní pozici společně s privilegii spojenými s politicky dominantní etnicitou. Toto bylo doprovázeno politickým a kulturním vzestupem etnické skupiny: sedmihradských Rumunů (Culic 2001: 229).

Tenze mezi Maďarskem a Rumunskem mají hluboké kořeny – během 30. let minulého století se stala obrana maďarské komunity žijící v Sedmihradsku primárním cílem maďarské zahraniční politiky (Bugajski 1994: 199). Ne vždy ale charakterizoval vztahy mezi Maďary a Rumuny antagonismus. V 50. letech byl region s maďarskou exklávou autonomní, přičemž Maďarům byla garantována kulturní práva. K tomuto období se výrazně odvolávají současní politici a ostatní přední zástupci maďarské menšiny v Rumunsku (Birniar 2006: 120).

O své výsady přišli Maďaři roku 1968 v důsledku tvrdé nacionalistické politiky diktátora Ceaucesca, který v zemi vládl po několik dekád. V polovině 80. let už nezbývaly žádné střední školy vyučující v Maďarštině, stejně tak se režim vyznačoval tvrdým zacházením s tiskem – maďarské noviny byly tlačeny k tomu,

aby „porumunštily“ názvy obcí, historie Rumunska ve vztahu k Maďarům byla reinterpretována (Birbir 2006: 120).

Národnostní minority v Rumunsku byly stejně jako v ostatních zemích středovýchodní Evropy potlačovány, rumunský režim Nicolae Ceuacesca se vyznačoval ostrou nacionalistickou rétorikou (Stroschein 2012: 90). Pro Ceuacescovu vládu byl typický důraz na patriotismus a rumunský národ, podle toho se také vyznačovala politika vůči etnickým (a jiným) menšinám. Ceuacescu operoval s termínem unitární stát, který se objevil v ústavách z let 1923 i 1965. Etnické menšiny neměly v Rumunsku místo. Během této éry docházelo k naprostému porušování lidských práv, ale zejména vůči menšinám byl režim extrémně tvrdý. Pochopitelně i kulturní identita apod. byly silně potlačeny a zejména maďarská minorita násilně asimilována (Shafir 2000: 109). Ceaucesova vláda se vyznačovala naprostým ovládnutím soukromé i veřejné sféry, kde pro individualitu nebylo místo (Culic 2001: 227).

Tenze po pádu diktátorského režimu Ceuasesca vznikají především z důvodu centralizačních tendencí rumunských vlád. Rumunsko totiž přijalo ústavu po vzoru Francie a je unitárním státem. Ve vztahu k národním menšinám je cílem asimilace menšin a občanský princip (Edwards 1998: 357).

4.3.2 Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku

Ústředním politickým aktérem zastupujícím maďarskou menšinu je etnoregionální subjekt Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku (UDMR), což je široká platforma sdružující i radikálně odlišné názorové proudy (od liberálních přes konzervativní). V oblasti se silnou maďarskou enklávou dokáže hrát Svaz Maďarů v Rumunsku důležitou roli. Hlasování na základě etnické příslušnosti dokumentuje průzkum v roce 1996, který ukázal, že 83 % Maďarů volilo Maďarskou stranu. 12 % příslušníků maďarské národnosti nevolilo, 1 % neodpovědělo a pouze 4 % nevolilo na základě etnické příslušnosti. Maďarské

strany v Rumunsku a ostatně i na Slovensku dokážou hrát roli Swing party (Stroschein 2012: 90).

UDMR (Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku) zastává specifickou pozici v rumunském stranickém systému, má svůj vlastní, stabilní elektorát. Voliči pochází z kulturně-politické maďarské komunity, a podporují UDMR nejen kvůli politickým a ekonomickým preferencím, ale též na bázi jejich etnického statusu (Kántor, Bárdi 2002: 189).

UDMR bývá chápán jako konzervativní subjekt, i když Kántor a Bárdi považují UDMR za liberálního aktéra (Kántor, Bárdi 2002: 199). Pro překročení volební klauzule je pro UDMR klíčové mobilizovat maďarskou komunitu (Jiglău, Gherghina 2011). Etnoregionální subjekt má zvláštní pozici v rámci stranického systému Rumunska, Strmiska ji označuje jako „vybočující“ (Strmiska 2000). Český politolog taktéž diskutuje o ideologickém zařazení strany, která je více než sporná. UDMR je totiž velice vnitřně heterogenní aktér, proto už Tismaneanu zařadil konzervativní, nacionalistické křídlo UDMR jinam, než umírněný liberální proud. UDMR také zahrnuje strany různé ideologické orientace s odlišnou historií.

Během tranzice k demokracii se v Rumunsku řešila čtyři hlavní témata: organizační a administrativní problémy, otázka jazyků ve vzdělávání, role masmédií a otázka národních minorit (Bugajski 1994: 204-205). První svobodné volby do parlamentu proběhly v roce 1990 a UDMR získal 7.23 % hlasů, což činilo 29 křesel. Více hlasů získala jen Fronta národní spásy. Ve volbách získala strana UDRM křesla jen v Sedmihradsku. Nástupnická strana vládnoucí komunistické strany však získala pohodlnou většinu v parlamentu a vytvořila většinovou vládu. Otázka maďarské minority se do agendy vládnoucí strany nedostala, čímž vztahy mezi oběma segmenty výrazně utrpěly. Fronta národní spásy se navíc vyznačovala ostrou nacionalistickou rétorikou, především vůči maďarské menšině (Birniar 2006: 121).

V té době byla dokonce vytvořena komise, založená na etnickém základě v čele s maďarským aktivistou Károly Királyem, která měla za úkol řešit otázky etnických minorit. Tento radikální krok, ke kterému se UDMR odhodlal, však nezůstal bez odezvy – Rumunské strany tento akt považovali za protiústavní (Bugajski 1994: 205). Tehdejší předseda UDRM Markó veřejně odmítl koncept národního státu, a tvrdil, že jedině skrze samosprávu a celkovou decentralizaci země mohou být zachována práva Maďarů. V letech 1990-1996 byla UDMR v opozici a také v izolaci (Szöcsik, Bochsler 2014: 238). Po pokusech o znovuzavedení středních škol, které by poskytovaly vzdělání v Maďarském jazyce, byli členi UDMR vždy nařčeni nacionalisty (hlavně vládnoucí stranou) z etnonacionalismu. Bylo to zřejmé především v 90. letech, kdy byli nacionalistické strany členem vládní koalice a jakékoliv autonomní nároky UDMR odmítali. V této době se poprvé objevila otázka autonomie maďarské menšiny.

Požadavky UDMR shrnuje Bugajski následovně (1994: 218): V první řadě snaha o získání lokální autonomie pro Sedmihradsko s maďarskými prefekty. Dalším požadavkem byla reforma lokální politiky. UDMR nevystupoval s požadavkem teritoriální autonomie (secese), přestože na to Rumunští nacionalisté opakovaně poukazovali. UDMR se snažil o obhajobu kolektivních práv maďarské menšiny, tj. aby Rumunsko deklarovalo, že je multietnický stát (ne národní, jak je zakotveno v ústavě země), a také UDMR vytvářel tlak na založení ministerstva pro menšinové otázky. Třetím požadavkem byla jazyková práva – tj. aby mohli Maďaři používat svůj rodný jazyk v lokálních vládních institucích. Podle Culic je pro UDMR klíčové vytvoření menších jednotek ve státě, a to prostřednictvím decentralizace či federalizace země. Za tímto účelem volá UDMR po vytvoření struktur, ve kterých maďarská menšina bude v relativní většině, aby mohla ovlivňovat rozhodovací procesy. Culic dodává, že cílem je vytvořit paralelní společnost, nebo jakýsi „stát ve státě“, a tím udělat první krok k potenciální secesi (Culic 2001: 257).

Jak jsme již nastínili, UMDR je širokou „deštníkovou“ organizací, která sdružuje i výrazně odlišné myšlenkové proudy. Nejradikálnější platforma, Reformní blok, žádal autonomii, jak kulturní tak i teritoriální, což bylo chápáno jako neoddiskutovatelné právo maďarské minority. Vedení strany však na radikální tón neslyšelo, vědomo si toho, že jen prostřednictvím vyjednávání se stranami majoritními lze dosáhnout úspěchu (Szöcsik, Bochsler 2014: 238).

Po letech v opozici se UDMR stal členem vládní koalice v roce 1996. Proti účasti ve vládě se postavil Reformní Blok. UDMR se nedařilo prosadit svoje cíle, totiž založit veřejnou Maďarskou univerzitu a zřizovat Maďarské fakulty na veřejných univerzitách, probíhala tak žhavá vnitrostranická debata o dalším směřování strany. Lídři strany považovali účast ve vládě a obsazení administrativních a politických pozic za ideální možnost, jak zabezpečit práva a zdroje, které by pomohly k posílení maďarské menšiny (Culic 2001: 260).

UDMR totiž musel zmírnit svoje požadavky ve vládní koalici, jinak by nedošlo k dohodě. Na přelomu tisíciletí vyvrcholilo vnitrostranické štěpení – z agendy strany zmizela otázka autonomie, přičemž Reformní blok tlačil na méně smířlivou strategii. Vznikly rivalské organizace maďarské menšiny – a především Občanská asociace pro Odeheiu (Civic Association for Odeheiu, UPE), která ovládla volby ve městě Odeheiu Secuiesc podpořena reformním blokem a maďarskou konzervativní stranou FIDESZ, představovala pro UDMR vážnou hrozbu (Szöcsik, Bochsler 2014: 238). Radikální křídlo se odtrhlo a založilo Maďarskou občanskou unii (Hungarian Civic Union), další přeběhlíci založili Maďarskou národní radu Sedmihradsku (Hungarian National Council of Transylvania, CNMT) a Národní radu Sikulů¹³(the Szekler National Council, CNS). Hlavním cílem byla kulturní a teritoriální autonomie maďarské menšiny (Szöcsik, Bochsler 2014: 239).

¹³ Sikulové je označení pro Maďary žijící v Sedmihradsku (Transylvánii)

Prim hrála otázka založení státem financované Maďarské univerzity v Rumunsku. Tato separovaná univerzita by byla klíčem k nation-buildingu, proto celkově debata okolo založení této instituce byla interpretována v intencích budování národa (Culic 2001: 259).

Výše popsané události výrazně ztížily pozici UDMR. Po volbách 2004 se stala UDMR opět členem středopravé vládní koalice, tentokrát s liberály. UDMR vytvořil zákon o menšinách, který zahrnoval kulturní autonomii a také zákon o rozvoji regionů – tento plán však odmítly rumunské strany. Případ UDMR jasně dokazuje, že etnoregionální strana musí zmírnit svoje požadavky, chce-li participovat na vládě (Szöcsik, Bochsler 2014: 239).

4.3.3 Analýza programatiky

Strana UDMR sama sebe prezentuje jako obhájce zájmů maďarské minority. Strana funguje na základě vnitřního pluralismu, tj. strana není centralizovaná. UDMR je eurooptimistická, už od svého založení se zasazovala o členství Rumunska v Evropské Unii, stejně tak v Severoatlantické Alianci (NATO). Vstup do mezinárodních organizací je pro stranu výhodný z několika důvodů – za prvé, integrační proces otupuje hranice národních států, navíc v rámci EU vznikají příhraniční regionální spolupráce (Democratic Alliance of Hungarians in Romania 2015).

Základní programový rámec tvoří dokumenty přijaté v Kluži a Oradei z let 2009 a 2011 (Democratic Alliance of Hungarians in Romania 2015). Dokument z Kluže se nazývá „Naše unie“ a vidí v Evropské unii naději do budoucna, v EU totiž má docházet ke sblížení regionů a komunit členských států. V roce 2011 přijala strana dokument, ve kterém zdůrazňuje důležitost implementace minoritních práv, především z hlediska zachování Maďarštiny ve veřejném sektoru a její uznání za oficiální jazyk v regionech s většinovou maďarskou komunitou. UDMR je výlučně etnická strana, což se struktuře i na elektorátu,

který je výhradně maďarský. Program strany cílí na maďarské voliče. Základními pilíři je reprezentace zájmů a hodnot Maďarů (Kántor, Bárdi 2002: 198). Nelze stranu považovat za single-issue party, UDMR disponuje programem, který se věnuje všem zásadním tématům, od ekonomiky po životní prostředí, ale zdůrazňuje postavení a práva maďarské minority (Kántor, Bárdi 2002: 199).

V zásadě má UDRM dva hlavní cíle: 1) vytvoření menších, více autonomních jednotek, a to prostřednictvím decentralizace administrativy, popřípadě celkové federalizace Rumunska. 2) vytvoření autonomního systému institucí (zejména vzdělávacích) – dlouhodobá je snaha o vytvoření autonomní Maďarské univerzity.

Při analýze volebního programu z roku 2004 zjišťujeme, že zachování identity hraje naprostý prim. Hned v úvodu programu je zdůrazněna identita Maďarů, resp. Sedmihradských Maďarů, kterou tvoří jazyk, kultura, historie, folklór apod. UDMR chce zachování a rozvoj národní identity komunity, důrazně se staví proti asimilaci či emigraci. Cílem je vytvoření systému samosprávy, který by byl garantován zákonem. Proto si strana uvědomuje důležitost spolupráce s rumunskými stranami (vyjádřenou zejména účastí ve vládě). Klíčová je aktivní politická participace. Systém samosprávy znamená především autonomii maďarské komunity, zejména autonomní zakládání institucí. Autonomie se týká především organizace státu, a za druhé, problému lidských práv. Apel je kladen na dialog mezi etnickými příslušníky Rumunů a Maďarů, stejně tak na vzájemný respekt a úctu (DAHR Electoral Program 2004).

4.3.4 Socio-ekonomická dimenze

Rumunsko je od roku 1998 rozděleno na osm regionů. Maďarská komunita je rozptýlena částečně v Severozápadním regionu, i když většina Maďarů žije v Centrálním regionu. Především je maďarská komunita koncentrovaná v regionech Sedmihradsko, Harghita a Covasna. Harghita a Covasna jsou regiony

s kvalitním lidským kapitálem, nízkou porodností a diverzifikovaným hospodářstvím (Centre Region: 1). V těchto oblastech se také nalézají zásoby nerostných surovin – zlato, stříbro nebo sůl.

Před rozšířením Evropské unie v roce 2007 o Bulharsko a Rumunsko patřilo v roce 2003 mezi deset nejchudších regionů Evropské unie šest polských, tři maďarské a jeden slovenský region. Po vstupu Rumunska a Bulharska se staly nejchudšími právě rumunské a bulharské oblasti – mezi deseti nejchudšími regiony je pět regionů z Rumunska a stejný počet z Bulharska, přičemž nejchudší region, rumunský Severovýchod, dosahuje pouze 24 % průměru Evropské unie (Zukal 2008).

Podle kritérií OECD je tato oblast výrazně rurální, s hustotou osídlení 80 obyvatel na kilometr, kde téměř polovina populace žije ve venkovských oblastech. Region se potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti, hlavně u mladých lidí a žen (North-West Development Region 2006: 37).

Socio-ekonomické rozdíly mezi regiony trápí Rumunsko už dlouho, ale problém se ještě prohloubil v poslední dekádě, především během globální ekonomické krize. Rozdíly zahrnují jak průměrné mzdy nebo nezaměstnanost, tak ale také HDP na hlavu (Copcea, Vilcenau, Trifu 2014: 71). Disparity jsou patrné při srovnání zaostalých regionů, Severozápadu a Severovýchodu, a na druhé straně Západu a oblast hlavního města Bukurešti. Rumunsko má relativně nízkou míru nezaměstnanosti, která kolísá mezi 4-8 %, ale jsou zde výrazné regionální nerovnosti. Nejlepší je situace v hlavním městě a okolí, nejhorší je na Jihozápadě, a částečně je postižen i Severozápad (Copcea, Vilcenau, D., Trifu 2014: 71). Z hlediska socio-ekonomické dimenze tedy jsou kraje s vysokým podílem Maďarů méně problematické, respektive nepatří mezi nejchudší.

4.4 Volební akce Poláků na Litvě

4.4.1 Polská menšina na Litvě

Litva je podobně jako Slovensko zemí s výraznou většinou příslušníků titulárního národa. Na Litvě žije početná polská a ruská menšina. Na Litvě žije 20 % obyvatelstva nelitevské národnosti, přibližně polovinu této skupiny tvoří Rusové, o něco méně obyvatel se pak hlásí k polské národnosti. Většina polské minority je koncentrována v oblasti hlavního města Vilnius (63 % obyvatelstva regionu), a salcinikaiské oblasti (90 % obyvatelstva oblasti), tedy na východě země (Hrdličková, Waisová 2008: 115). Stejně jako Maďaři na Slovensku se ocitli Poláci na Litvě vlivem historických okolností, tj. změn na mapě Evropy ve 20. století. Polsko-litevské vztahy prošly v historii turbulentním vývojem. Od tenzí až ke „sňatku z rozumu“ v podobě Polsko-Litevské unie¹⁴ existující na mapě Evropy dvě staletí. Jediné, co dva státní celky spojovalo, byla osoba vládce (Andrlík 2009: 18).

Vasilevich (2013: 116) dokonce charakterizuje litevsko-polské vztahy jako napjatější než vztahy mezi Slováký a Maďary. Největší tenze byly uklidněny v roce 1994 podepsáním dohody o dobrých sousedských vztazích mezi oběma zeměmi. Tento akt mimo jiné garantoval menšinová práva Poláků na Litvě. Největší trauma způsobuje historický status hlavního města – Vilnius, kde žije nejpočetnější polská komunita. Polské jednotky obsadily a následně okupovaly Vilnius v meziválečném období. Ještě před tím byl Vilnius okupován Německem, v roce 1920 spadl pod správu nově vzniklého státního útvaru – Litvy (Ellington 2004: 173). Identita polské populace na Litvě je silně zakořeněná – Vilnius se stal centrem šíření polštiny do okolních regionů. V 18. století se Litva stala součástí Ruské říše, avšak polský jazyk zůstal důležitým komponentem identity regionu (Ubarevičienė, Burneika, van Ham 2012: 3). Oba segmenty společnosti žijící na

¹⁴Unie měla podobu konfederace, tj. volného svazku mezi Polským královstvím a Litevským velkoknížectvím.

Litvě tvrdí, že je Vilnius jejich území, a že na něj mají historický nárok (Vasilevich 2013: 104).

Zájmy polské minority hájila Unie Poláků, která se brzy dostala do konfliktu se Sajudisem (nejsilnější opozice proti komunistickému režimu, širokospektrální platforma obdobná VPN a OF¹⁵). Požadavky Unie Poláků vzbudily u strany Sajudisu podezření, že se Poláci budou snažit obnovit kulturní dominanci, ba dokonce teritoriální autonomii ve Vilniusu, kde tvoří většinu. Požadavky Unie zahrnovaly vyučování Polštiny ve školách, založení Polské univerzity, a vytvoření autonomního regionu Vilnius. Ve snaze po dosažení těchto cílů bylo politické vedení polských regionů otevřeně proti zisku nezávislosti Litvy, a vyjednávalo s Moskvou vyšší míru autonomie pro Vilnius (Ellington 2004: 79). Centrální vláda ve Varšavě však byla jedna z hlavních zemí, která se stavěla za nezávislost Litvy (Vasilevich 2013: 116).

Evans a Need prováděli v roce 2002 výzkum etnicity ve středovýchodní Evropě, ve kterém se pokusili kvantifikovat etnickou polarizaci v tomto regionu. Autoři došli k závěru, že ve slovenské i litevské společnosti můžeme hovořit o poměrně výrazné polarizaci na základě etnického cleavage (Evans, Need 2002: 662).¹⁶ Přesto můžeme konstatovat, že menšiny (především Poláci) na Litvě dokázali se asimilovat. V regionech Vilnius a salcinikaiské oblasti je lokální administrativa ovládána Poláky, a představitelé hlavní politické strany - Volební akce Poláků na Litvě - se dostávají do parlamentu (Barwiński 2013: 22).

4.4.2 Volební akce Poláků na Litvě

Etnicita nebyla v politické aréně na Litvě příliš žhavým tématem, v porovnání s ostatními pobaltskými republikami¹⁷ (Hrdličková, Waisová 2008: 115). Důležitým faktorem je existence aktéra, který agreguje a artikuluje zájmy

¹⁵ Občanské fórum

¹⁶ Litva se umístila na pátém místě, Slovensko skončilo dokonce třetí

¹⁷ V Lotyšsku a Estonsku je dosud žhavým politickým tématem neudělování občanství etnickým Rusům

menšinového segmentu společnosti, ve společnosti se tudíž neobjevují tak výrazné tenze (Ramonaitė 2006: 77). Už od 90. let docházelo ze strany polských organizací k protestním akcím proti diskriminaci. Protesty proti politice litevského státu zahrnovaly stávky nebo demonstrace. Ihned na začátku 90. let napsal prezident Lech Walesa dopis litevské hlavě státu, ve kterém vyjádřil obavy nad budoucím statusem polské menšiny. Litevský prezident Landsbergis obvinil polská média z toho, že neinformují o situaci Poláků na Litvě nezaujatě (Fearon, Laitin 2012: 5). Tenze mezi oběma zeměmi pokračovaly dál. V roce 1997 byla do politické debaty vtažena otázka existence nelitevských škol v zemi, proti čemuž ostře vystupovaly polské politické elity v zemi.

Klíčovým aktérem hájící polskou minoritu je Volební akce Poláků na Litvě (VAPL), která dlouhodobě získává mandáty v litevské dolní komoře¹⁸. Strana je organizačně činná v 6 okresech regionu Vilnius. Strana ve svém programu nevystupuje proti Litevskému státu, respektuje tedy současné politické uspořádání. V parlamentních volbách pravidelně dostává mezi 3-4 % hlasů (Andrlík 2009: 15). Volební akce vznikla v září 1994 během 5. mimořádného sjezdu Svazu Poláků na Litvě (ZPL), kde Svaz zareagoval na volební inženýrství v podobně změny volebního zákona. Ten umožňoval nominovat do voleb svoje kandidáty pouze politickým stranám. Předchůdce Volební akce, Svaz Poláků na Litvě, měl totiž status společenské organizace, a vinou volebního inženýrství by nemohl ve volbách kandidovat. Volební akce se vyznačuje úzkou členskou základnou, která činí kolem 1200 členů (History AWLP).

Až do roku 2008 Volební akce v žádných volbách nepřekročila pětiprocentní¹⁹ volební práh potřebný k zisku mandátů z celostátní, poměrné listiny, a získávala mandáty pouze pomocí vítězství v jednomandátových, většinových obvodech (Mrkas 2009). Litevský volební systém do dolní komory je příkladem smíšeného volebního systému. Část poslanců je volena na základě

¹⁸ v Sejmu

¹⁹ Do roku 1996 byla uzavírací klauzule 4 %

poměrného principu, druhá část na základě většinového, ve kterém získává Volební akce drtivou většinu mandátů (Hrdličková, Waisová 2008: 121).

Volební akce je v neustálém konfliktu s litevskou vládou – plní roli konstruktivní opozice a snaží se zejména o zajištění životních a vzdělávacích standardů pro Polskou komunitu. Ve „svých“ regionech strana působí jako predominantní strana, tj. získává naprostou většinu hlasů s velkým náskokem před svými rivaly (Andrlík 2009: 15). Sama strana si je vědoma toho, že její úspěch stojí na mobilizaci polského elektorátu (Bílek, Cabada, Hulec 2014: 41). Například po obecních volbách v roce 2002 získala ve Vilniusu 16 křesel (59 % celkového počtu křesel) a v salcinikaiské oblasti 17 křesel (68%) (Kasatkina, Beresnevičiūtė 2010: 18-19). Agendu menšinových práv určitým způsobem reflektují i litevské strany, avšak Poláci slyší na rétoriku Volební Akce. Regiony Vilnius a Šalčininkai se vyznačují nejvyšší volební účastí v rámci země²⁰.

Volební akce se stavěla pro jazykový zákon, v roce 1995, který požadoval, aby se ruština a polština staly oficiálními jazyky v oblastech s hustou koncentrací těchto skupin. K vyhlášení litevštiny jediným oficiálním jazykem došlo v roce 1988 dekretem Nejvyššího sovětu Litevské sovětské socialistické republiky, v roce 1995 dekret nahradil regulérní zákon. Litevština se tak používá ve veřejném sektoru, na půdě institucí a organizací, podniků apod., zákon nezmiňuje možnost dvojjazyčných nápisů. Kontroverze vyvolává zejména formulace, že osobní jména jsou změněna a přepsána ve státním jazyce, tj. v Litevštině (Law on the States Language 1995). O geografické koncentraci volební podpory VAPL svědčí nejen fakt, že strana získává mandáty jen ve většinové části voleb. Například v roce 2008 získala ve Vilniusu a salcinikaiské oblasti v poměrné části 66 % hlasu, druhá strana v pořadí měla pouhých 7, 9 %. Mimo zmíněné regiony však nepřesáhl volební zisk VAPL 1 % hlasů (Valterová 2009: 97).

²⁰ Vysoká volební účast je pravidelně také ve městech Švenčionys, Trakai a Širvintos

Na politické scéně na Litvě figurují i další aktéři zastupující menšiny – v první řadě Ruská unie a Koalice etnických minorit, oba subjekty vznikly před volbami roku 1996. Volební zisk se pohyboval mezi 1,5 – 2,5 % (Ramonaite 2006: 78). Ve volbách do Evropského parlamentu spolupracovala Ruská unie s Volební akcí, avšak neuspěla. Důvody nepříliš dobrých výsledků vidí Ramonaite v nízké politické participaci etnických minorit, ale také ve skutečnosti, že etnická cleavage nehraje na Litvě příliš stěžejní úlohu. Etnický konflikt byl totiž transformován do pravolevé osy, nelitevští obyvatelé obvykle tendují spíše k levicovým stranám politického spektra (Ramonaite 2006: 78). Dalo by se čekat, že se Poláci více zmobilizují na základě etnické odlišnosti, ale úspěch etnoregionální strany podkopávají demografické a politické faktory.

1) Velikost polské komunity, která činí kolem 6 % celkové populace země, neumožňuje výraznější prosazení se Volební akce

2) Politický důvod – tedy volební inženýrství z 90. let a zvýšení ze 4 na 5 %

3) Polská minorita není homogenní, je rozdělena štěpením město vs. venkov, ale také konfliktem pravice vs. levice, jinými slovy, Poláci volí na ekonomické bázi (Barany, Moser 2005: 137).

4.4.3 Analýza programatiky

Volební akce na úvod kritizuje vládnoucí strany, které „nemají žádnou vizi do budoucna, co se ekonomických otázek týče.“ Strana je členem Evropských konzervativců a reformistů a v jejím programu lze spatřit silný křesťanský nádech. V kapitole 9 strana vzpomíná spirituální hodnoty, které přežily i během komunistického režimu. Nevěřící mladí lidé mají prý mnohem vyšší náchylnost k alkoholismu, drogám, sebevraždám a dalším sociálně-patologickým jevům (Program Provisions of the Electoral Action of Poles in Lithuania 2015).

Základní body programatiky však leží jinde. V první řadě je stěžejním tématem vládní reforma, která je velice podrobně načrtnutá. Představa Volební akce je taková, že dojde ke snížení počtu poslanců ze 141 na 101 a ke sloučení některých ministerstev. Těmito kroky má být posílena efektivita Sejmu. Dále strana hovoří o posílení samosprávy. Přestože byla ratifikována Evropská charta o lokální samosprávě, na Litvě je samospráva daleko od ideálu. Volební akce volá po zvýšení počtu volených lokálních představitelů, z 1526 na 10 000. Cílem je rozšířit a posílit lokální samosprávu, její představitelé lokálních samospráv by měli být voleni ve všeobecných, tajných a svobodných volbách společně s představiteli regionů (Program Provisions of the Electoral Action of Poles in Lithuania 2015).

Dalším nosným tématem programatiky je otázka vzdělávacího systému. Volební akce chce zachovat „dobře fungující vzdělávací systém na Litvě.“ Strana chce zachovat střední školy a celkově tradiční model vzdělávání národních minorit, který efektivně funguje po celou dobu nezávislosti Litvy. Ve třetí kapitole se pak strana sebeidentifikuje jako obhájce zájmů polské menšiny. Bolestivým tématem je snaha o jazykovou asimilaci, Volební akce se odvolává na Konvenci o ochraně menšinových práv (Program Provisions of the Electoral Action of Poles in Lithuania 2015).

4.4.4 Socio-ekonomická dimenze

Z hlediska socio-ekonomické dimenze můžeme konstatovat, že hranice mezi etnickými skupinami nejsou nijak ostré, nicméně existují. Kolem roku 2000 činila nezaměstnanost mezi etnickými Litevci 11,7 %, Rusů bylo bez práce 18,7 % a Poláků 13,9 %. Nejhůře na tom byli Ukrajinci i Bělorusové (Kasatkina, Beresnevičiūtė 2010: 12). Zaměříme-li se na oblast hlavního města Vilnius, kde žije až čtvrtina obyvatel Litvy, můžeme konstatovat, že situace je pozitivní. Počet zaměstnaných jedinců je vysoký, například v roce 2007 pracovalo 67 % populace v produktivním věku (15-64 let). Počet nezaměstnaných se v posledních letech snižuje, situaci se zlepšila po vstupu Litvy do Evropské unie v roce 2004. Z hlediska podmínek pro život Vilnius dosahuje nejvyšší úrovně (Social and Demographic Characteristics of Vilnius County 2012).

Jak jsme výše upozornili, Litva umožňuje studentům s menšinovým statutem vzdělávat se v jejich mateřském jazyce na středních školách. Jenže jak upozorňuje studie *Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania*, existují propastné rozdíly mezi kvalitou vzdělání minoritních skupin, které se poté negativně odráží i na trhu práce. Polská menšina si ve vzdělání nevede nejlépe, vysokoškolské vzdělání dosáhne v procentuálním vyjádření pouze polovina Poláků (Kasatkina, Beresnevičiūtė 2010: 12). S tím souvisí i fakt, že velká část Poláků žije v rurálních oblastech. Populace Poláků je rozptýlena mezi město i venkov, ale na venkově žije vysoký podíl polské menšiny. Velký podíl Poláků je zaměstnán v zemědělství. Na Litvě však dochází k exkluzi minorit z veřejného sektoru (byrokracie), kam mají příslušníci menšin omezený přístup. Kasatkina a Beresnevičiūtė (2010: 21) dokonce hovoří o „nevyrovnané demokracii“ a odmítají demokracii reprezentativní.

5. KOMPARACE

Přínos této kapitoly by měl spočívat v komparaci sledovaných etnoregionálních stran v areálu středovýchodní Evropy. Pokusíme se zobecnit vyzorované charakteristiky a především, na základě případových studií vybrané aktéry zkomparovat. Pochopitelně se země liší v politickém systému (mají odlišný volební systém apod.) a taktéž jinou historii, ale jak jsme uvedli v úvodu práce, země, ve kterých vybraní aktéři působí, mají mnoho společných znaků. Pokusíme se v souladu s cílem práce o vyvození závěru na základě komparace dle jednotlivých kritérií.

5.1 Relevance sledovaných aktérů

V úvodu jsme si definovali relevanci strany, což je taková situace, kdy aktér získal mandáty v posledních dvou volebních obdobích a účastnila se voleb do parlamentu minimálně posledních deset let. Relevantní strana tak pravidelně sestavuje kandidátní listinu při volbách do parlamentu, a taktéž reálně aspiruje na získání několika mandátů. Srovnáme-li sledované aktéry, můžeme konstatovat, že se jedná o stabilní subjekty v příslušných politických systémech, které lze považovat za relevantní.

Všechny strany získávají pravidelně mandáty v dolních komorách příslušných arén, někteří aktéři pravidelně participovali ve vládě. Avšak jak jsme viděli v případě IDS i UDMR, pro strany je výhodnější působit v opozici. Při vstupu do vládní koalice totiž musí aktér výrazně zredukovat svoje požadavky, i proto IDS vystoupila na přelomu tisíciletí z vlády, a působila v roli konstruktivní opozice. Stejně tak UDMR totiž musel zmírnit svoje požadavky ve vládní koalici, jinak by nedošlo k dohodě. Na Slovensku strana SMK s přestávkou participovala na vládě v 90. letech – byla členem Dzurindovy vlády, kde získala i několik vládních (respektive důležitých byrokratických) křesel. Dnes o relevanci strany lze pochybovat, protože elektorát SMK úspěšně přebral nový subjekt – Most-

Híd, který se v roce 2010 stal členem vládní koalice. Most-Híd vznikl odštěpením skupiny poslanců v čele s B. Bugárem po názorovém rozkolu uvnitř SMK a snaží se o usmíření slovenského a maďarského segmentu. SMK od roku 2010 ztrácí voliče, volební krach v těchto volbách je přičítán radikálnějšími hesly (nejen) během volební kampaně, na které maďarští voliči neslyšeli. Naopak Most-Híd je stranou, která je volitelná i pro větší počet slovenských voličů. To IDS většinu své existence působí v opozici, vyjma krátké anabáze ve vládě. Brzy se strana stáhla a přijala roli konstruktivní opozice. V opozici působí i Volební akce Poláků na Litvě a UDRM. Všichni aktéři ovládají volby ve „svých“ oblastech, kde žije většinové obyvatelstvo, na které daný aktér cílí.

Elektorát stran je regionálně koncentrován, úspěch sledovaných subjektů do velké míry závisí na mobilizaci příslušné etnické komunity. Ve „svých“ regionech aktéři působí do jisté míry jako predominantní strany, tj. získávají naprostou většinu hlasů v několika volebních obdobích za sebou.

UDMR, VAPL i IDS soupeří s vládou, strany jsou často nařčeny z podkopávání státní suverenity a pokusů o secesionismus. V Rumunsku i Chorvatsku se vládní strany vyznačovaly ostrou nacionalistickou rétorikou, stejně tak na Slovensku v éře vlády Vladimíra Mečiara. Vztahy mezi slovenským a maďarským segmentem se částečně normalizovaly až po vstupu SMK do Dzurindovy vlády v roce 1998, do té doby se zejména HZDS a SNS vyznačovaly ostrou nacionalistickou rétorikou v menšinové politice. Rizikem pro existenci všech etnoregionálních subjektů je vnitřní rozkol, který postihl UDMR i SMK, zvláště když se jedná o široké organizace, které jsou vnitřně velmi diverzifikované. Tenze se objevují mezi umírněnějším a radikálním křídlem strany, který v případě SMK i UDMR vedl k odtržení části členské základny a založení nových subjektů. Působení aktérů stěžuje jak častá nacionalisticky laděná rétorika, tak pokusy o volební inženýrství. Na Slovensku změna volebního zákona a vytvoření jednoho velkého celostátního volebního obvodu znevýhodnilo strany zastupující

maďarskou menšinu. Na Litvě zase zvýšena volební klauzule, což ztížilo VAPL šance ve volbách do dolní komory uspět.

5.2 Komparace programatiky

Klíčová dimenze, které jsme věnovali při analýze programového dokumentu pozornost, je vztah k menšině/regionu, který daný aktér obhájí, a taktéž míra radikálnosti jeho požadavků. Klasickou typologii rozpracoval de Winter, jenž rozdělil etnoregionální strany na protekcionistické, které obhájí určitou specifičnost regionu či komunity (usilující o zachování statusu quo); autonomistické, usilující o určitý stupeň autonomie na centrální vládě nacionálně-federalistické, jejichž cílem je federalizace státu; a separatistické, které ještě autor dále dělí na etnoregionální strany bojující na nezávislost a iredentistické etnoregionální strany, podle toho, zda jejich konečným cílem je vytvoření nového státu, či připojení k již existujícímu útvaru. Na typologii de Wintera navazuje Dandoy, který přichází s komplexnější konceptualizací etnoregionálních subjektů, o kterou se opíráme.

Síla požadavků	Typ strany	Subtyp strany	Požadavky
Slabé	Protekcionalistické	Konzervativní Participační	Ochrana (status quo) Aktivní participace
Střední (umírněné)	Decentralistické	Autonomistické Federalistické Konfederalistické	Posílení 1 regionu Federalizace země Konfederace
Radikální	Secesionistické	Nezávislostní Iredentistické Rattachistické	Nezávislost Nezávislost zahrnující i okolní regiony Přičlenění k sousední zemi

Převzato z Dandoy 2010: 206

Všechny sledované subjekty se vyznačují mírnými požadavky, ani jeden z aktérů otevřeně nevystupuje proti autoritě státu, tj. nehlásí se k myšlenkám separatismu, iredentismu apod. Všechny strany uznávají národní stát a demokratické uspořádání, stejně jako lidská práva, tržní hospodářství apod. Všichni aktéři jsou nicméně nespokojeni se současnou reprezentací komunity (potažmo regionu), kterou zastupují. Řešení nespátřují v radikálnosti, ale v kooperaci s většinovým segmentem společnosti (představovaným politickými stranami). Společnými jmenovateli jsou snahy o decentralizaci země a posílení místní samosprávy, nejdále jde UDMR, který otevřeně hovoří o možnosti federalizace Rumunska, které je unitárním státem.

Program SMK je více zaměřený na otázky maďarské komunity než v případě nástupnické strany Most-Híd, jehož programatika působí mnohem komplexněji. Hlavním požadavkem strany Most-Híd je aktivní podpora menšinové kultury – snaha o založení institucí, které by sblížily slovenský a maďarský segment společnosti. Most-Híd chce vypracování zákona o financování menšinových kultur, jak vidíme, snaha Mostu je především zachovat a zlepšit postavení menšinové kultury. Strana se zasazuje o bližší kooperaci slovenských a maďarských institucí, a také apeluje na možnost použití minoritních jazyků v interakci s veřejnými (státními) orgány v obcích, kde podíl minoritního obyvatelstva dosahuje 10 procent. Požadavky Mostu jsou slabé, strana se snaží o spolupráci obou nejpočetnějších etnik v zemi, ve straně působí na vysokých postech etničtí Slováci. V Dandoyově typologii odpovídá Most-Híd protekcionistické participační straně, která se aktivně snaží o zlepšení pozice dané komunity, kterou primárně obhajuje.

SMK je ve srovnání s Mostem radikálnější, co se hesel i programatiky týče. SMK častěji vzpomíná reformu a decentralizaci Slovenska, která má vést zachování identity regionů na jihovýchodě země, kde žije maďarské obyvatelstvo. I v programu Mostu se objevuje decentralizace země, ale stěžejním cílem je aktivní podpora menšinové kultury (nejen maďarské). Ve srovnání s Most-Híd strana SMK více apeluje na zesílení finančních toků do zaostalých regionů (jihovýchod Slovenska). SMK se nachází na pomezí decentralistické a protekcionistické strany v Dandoyově typologii – řada požadavků se kryje s těmi, které prezentuje Most-Híd (posílení postavení maďarské komunity prostřednictvím založení univerzity apod.), avšak SMK více tlačí na decentralizaci země a posílení samosprávy regionů na jihovýchodě země.

IDS se stejně jako Most-Híd a SMK staví do role obhájce konkrétního území a etnika (Istriánů). Ve srovnání se aktéry na Slovensku má IDS mnohem

komplexněji rozpracovanou vizi toho, jak zemi decentralizovat (na 6-8 regionů), a regiony mají mít posílené kompetence (především v hospodářské oblasti a legislativě). Strana má v programu požadavek na překreslení hranic regionu, a zejména útočí na národní stát, který není s to řešit lokální, národní a globální témata zároveň. Požadavky UDMR jsou podobné těm, které zastává Most-Híd. Strana zdůrazňuje důležitost implementace minoritních práv, aby byla zachována Maďarština ve veřejném sektoru a uznána za oficiální jazyk v regionech, kde se maďarská komunita nachází ve většině. Základním pilířem je reprezentace zájmů a hodnot Maďarů (jazyk, kultura, historie, folklór aj.). UDMR navrhuje dvě klíčová opatření – za první, vytvořit menší, autonomní jednotky, a to prostřednictvím decentralizace administrativy, popřípadě celkové federalizace Rumunska. Za druhé, UDMR dlouhodobě vystupuje za založení autonomní Maďarské univerzity. Klíčová je aktivní politická participace a kooperace s většinovými stranami. Systém samosprávy znamená především autonomii maďarské komunity, zejména autonomní zakládání institucí, UDMR tedy odpovídá Dandoyvě kategorii protekcionistická, participační etnoregionální politická strana. VAPL představuje ve svém programu podrobnou reformu vlády, jejímž cílem má být zefektivnění chodu výkonné moci. Druhým pilířem je posílení samosprávy, která v Litvě není na dostatečné úrovni. VAPL se taktéž snaží o zachování vzdělávacího systému na Litvě, který funguje dlouhodobě. Strana tak apeluje jak na aktivní reformu, zároveň se snaží o zachování statusu quo v otázce vzdělávání. Podle Dandyovy typologie zařazujeme stranu na pomezí decentralistické a protekcionistické strany. VAPL chce změnu v podobě posílení místní samosprávy, ale zároveň zachování vzdělávacího systému, tj. udržení statusu quo.

Tabulka 3

Aktér	Síla požadavků	Typ aktéra	Subtyp	Konkrétní požadavky
Most-Híd	slabé	protekcionalistická strana	participační	založení institucí, bližší spolupráce etnických skupin
SMK	střední/slabé	decentralistická/ protekcionalistická strana	autonomistická /participační	decentralizace země, posílení regionů
IDS	střední	decentralistická	autonomistická	překreslit hranice regionů, posílit kompetence
UDMR	střední	decentralistická	autonomistická	decentralizace administrativy, popř. federalizace Rumunska
VAPL	střední/slabé	decentralistická/ protekcionalistická strana	autonomistická/ konzervativní	posílení místní samosprávy, zachování vzdělávacího systému

5.3 Socio-ekonomická dimenze

Jak jsme předeslali v teoretické části práce, požadavky etnoregionálních subjektů mají často socio-ekonomickou dimenzi. Nerovnoměrná distribuce

zdrojů v zemi (a konflikt centrum vs periferie), potažmo nerovnoměrný regionální rozvoj vede k napětí mezi regiony (případně etniky). Požadavky etnoregionálních subjektů na posílení samosprávy, decentralizaci apod. souvisí se socio-ekonomickou deprivací. V literatuře se setkáváme se dvěma základními modely – za první situace, kdy se region (kde žije odlišné etnikum) nachází v periferním postavení, ale jeho hospodářská výkonnost je v rámci země nadprůměrná. Druhý model je opačný stav, tj. region nedosahuje ani průměru hospodářské výkonnosti, a za viníka ekonomické deprivace označuje centrální vládu. Slovenské regiony na jihovýchodě země, kde žije většina maďarské populace, trápí nedostatečná industrializace a urbanizace. Jedním z palčivých problémů Slovenska je nedostatečná konkurenceschopnost těchto regionů, jednoznačně tak můžeme hovořit o periferním postavení. K tomu se přidává frustrace, která cílí na centrální vládu v Bratislavě. Klíčovými neduhy jsou vysoká nezaměstnanost i etnická exkluze. Za vysokou volební podporou SMK a v současnosti Most-Híd tak lze spatřovat i ekonomickou dimenzi.

Oproti jihovýchodním regionům na Slovensku se Istrijský poloostrov vyznačuje vysokou životní úrovní a nadprůměrným hospodářským výkonem (dosahuje 50 procent průměrného HDP Chorvatska, což z ní činí nejbohatší region). Argumenty politiků IDS stojí výhradně na ekonomické bázi – cílem je návrat situace z éry Jugoslávie, kdy si Istrie hospodařila s více než polovinou svých financí, v současné době však putuje mnohem více finančních prostředků do centra. IDS volá po decentralizaci především z ekonomického důvodu, lze konstatovat, že ekonomický motiv hraje primární roli při vznášení požadavků na posílení samosprávy.

Maďarská menšina v Rumunsku žije na severozápadě a částečně ve středu země. Tyto regiony nepatří mezi nejchudší v rámci země, avšak nezaměstnanost zejména u mladých lidí je vážným problémem. Lze konstatovat, že regiony obývané Maďary, které jsou rurálního charakteru, patří mezi

zaostalejší, nicméně výrazně nevybočují. Socio-ekonomická dimenze se tak příliš nepromítá do hlasování etnických Maďarů v Rumunsku, stěžejní je kulturní, jazyková aj. odlišnost. Podobně je tomu u Poláků na Litvě, kteří se koncentrují zejména v regionu hlavního města Vilnius. Region hlavního města je podle socio-ekonomických charakteristik nadprůměrný – je zde nízká nezaměstnanost, vysoké HDP apod. Na základě nastudované literatury a následné analýzy se přikláníme k tvrzení, že socio-ekonomické charakteristiky nehrají podstatnou roli, přestože nelze tuto dimenzi zcela odmítnout, už proto, že polská menšina je socio-ekonomicky rozrůzněná (štěpením město vs. venkov).

Tabulka 4

Aktér	Model
Most-Híd	Socio-ekonomická deprivace
SMK	Socio-ekonomická deprivace
IDS	Nadprůměrná ekonomická výkonnost
UDMR	Socio-ekonomické charakteristiky nehrají velkou roli
VAPL	Socio-ekonomické charakteristiky nehrají velkou roli

6. ZÁVĚR

Cílem práce bylo komparovat čtyři etnoregionální subjekty, které působí v areálu středovýchodní Evropy. Nejprve jsme vymezili region středovýchodní Evropy, který lze chápat mnoha rozdílnými způsoby. Pro účely bádání jsme se přiklonili k širší definici, která je sice částečně problematická, nicméně arény, ve kterých sledovaní aktéři působí, pojí několik společných charakteristik (zejména dědictví komunismu). Dále jsme představili klasickou teorii *cleavage* (štěpících linií) Rokkana s Lipsetem, ze které jsme primárně vycházeli, a která chápe (etno)regionální strany jako produkt latentního konfliktu mezi centrem a periferií. Etnoregionální subjekty tak jsou obhájci regionů proti dominanci centra. Následně jsme se zabývali teorií etnických skupin a pro nás stěžejním konceptem etnoregionálních stran. Tento koncept je v soudobé politické vědě na vzestupu zájmu, pracuje s ním řada badatelů v českém prostředí i v zahraničí. Na základě nastudované literatury jsme se přiklonili k názoru, že etnickou a regionální dimenzi nelze striktně oddělovat, přestože existují výjimky, které potvrzují pravidlo. Etnoregionální strana je tudíž aktér, který obhájí zájmy určitého etnika, které je teritoriálně koncertováno, a na mobilizaci této skupiny *de facto* stojí jeho úspěch. Všechny sledované subjekty mají teritoriálně koncertovaný elektorát (zpravidla do jednoho, maximálně dvou regionů).

Štěpící linii centrum vs periferie jsme obohatili o socio-ekonomickou dimenzi, která podle mnohých teoretiků hraje důležitou úlohu při mobilizaci etnoregionálních skupin. Existují čtyři základní paradigmat, která vysvětlují etnoregionální mobilizaci (kulturní paradigma, reaktivní etnicita, kompetitivní paradigma a politický přístup, který zdůrazňuje úlohu makropolitického kontextu – institucionálního nastavení jako je volební systém). Na základě nastudované literatury jsme se přiklonili k názoru, že socio-ekonomické faktory (nerovnosti mezi centrem a periferií), na něž upozorňoval už Hechter v 70.

letech, hrají klíčovou roli při etnoteritoriální mobilizaci. Ne u všech sledovaných aktérů se však socio-ekonomická dimenze výrazně promítá do etnoteritoriální mobilizace. Příklad SMK, potažmo strany Most-Híd odpovídá modelu (socio)ekonomické deprivace, kdy se region nachází v periferním postavení a za viníka problematické situace označuje právě centrum. Regiony na jihovýchodě Slovenska jsou rurálního charakteru, trápí je nezaměstnanost, nízká konkurenceschopnost apod. V případě IDS v Chorvatsku dochází k opačné situaci, tj. region s nadprůměrnou ekonomickou výkonností nechce „dotovat“ ostatní regiony, a odvádět většinu finančních prostředků do centra. Istrie je nejbohatším a taktéž pro investory nejlákavějším územím v Chorvatsku, snahy o decentralizaci a posílení samosprávy (zejména v legislativní a hospodářské oblasti) tak mají silně hospodářský nádech, čímž se vedení strany netají (případ IDS tak lze připodobnit například ke snahám Katalánska). Naopak u UDMR v Rumunsku a VAPL na Litvě se přikláníme k názoru, že socio-ekonomické charakteristiky nehrají klíčovou roli, protože regiony, kde žije obyvatelstvo, na které strany cílí, nijak z hlediska těchto charakteristik nevybočují.

Dále jsme zkoumali relevanci aktérů. SMK (a její následnická strana Most-Híd), IDS, UDMR i VAPL představují relevantní aktéry ve svých politických systémech, pravidelně obsazují křesla v dolních komorách, na Slovensku dlouhodobě participovaly ve vládních koalicích. Je však příznačné, že strana musí při vstupu do koalice zmírnit svoje požadavky v boji za práva regionu (a nebo) menšiny. Pro strany je tak výhodné působit v opozici – IDS vystoupila na přelomu tisíciletí z vlády, UDMR musela výrazně okleštit svoje požadavky, taktéž SMK se dostávala do názorových střetů s ostatními členy koalice. Etnoregionální strany se často staly „obětí“ volebního inženýrství (překreslování volebních obvodů či zvýšení volebního prahu, který je nutný překonat k dosažení mandátů). Všichni sledovaní aktéři mají silnou a stabilní voličskou základnu v regionech, kde žije většinové obyvatelstvo, na které daný aktér cílí (v případě IDS se jedná o Istrii, SMK a Most-Híd jihovýchod Slovenska, UDMR především

Severozápadní region a Sedmihradsko, a VAPL oblast hlavního města Vilniusu a salcinikaiské oblasti). Riziko pro sledované etnoregionální subjekty představuje potenciální rozkol, který postihl SMK (odtržením vznikl Most-Híd) i UDMR, jedná se totiž o široké platformy, kde spolu bojují radikálnější křídla s umírněnými. Stěžejní kritérium komparace byla programatika stran. Pracovali jsme s teorií Dandoye, který navázal na de Wintera a rozlišil protekcionistické, decentralistické a secesionistické etnoregionální strany (s příslušnými subtypy), a to na základě síly požadavků. Žádný z aktérů se v programatice nehlásí k myšlenkám separatismu či iredentismu, všichni aktéři se hlásí k demokracii, lidským právům a uznávají územní celistvost země. Společnými jmenovateli jsou snahy o decentralizaci a posílení místní samosprávy, všichni aktéři jsou nespokojeni s reprezentací komunity (potažmo regionu). Nejdále jde UDMR, které připouští možnost federalizace Rumunska, které je unitárním státem po vzoru Francie. Další společnou charakteristikou je snaha o zachování (a zlepšení) situace skupiny obyvatelstva, kterou daná strana obhájí. Nejčastěji se vyskytuje požadavek na založení univerzity vyučující v minoritním jazyce, implementace minoritních práv, uznání jazyka menšin jako oficiálního jazyka apod.

V typologii Dandoye odpovídá Most-Híd protekcionistické participační straně, která se aktivně snaží o zlepšení pozice dané komunity, kterou primárně obhájí. Cílem je užší spolupráci mezi slovenským a maďarským segmentem populace a založení institucí (zejména univerzity poskytující vzdělání v maďarském jazyce). SMK jsme zařadili na pomezí decentralistické a protekcionistické strany. SMK je radikálnější a více se v programatice soustředí na obhajobu práv maďarské menšiny. Strana více volá po decentralizaci země a posílení kompetencí regionů, chce zvýšení finančních toků do těchto regionů, ale zároveň se snaží o založení institucí, což odpovídá participačnímu typu strany podle Dandoye.

IDS má středně silné požadavky a stranu lze zařadit do kategorie decentralistická autonomistická strana. Primárními body programu jsou překreslení hranic regionu a posílení kompetencí, což strana načrtává v programatice velice podrobně. UDMR odpovídá stejnému typu etnoregionální strany – navrhuje decentralizace administrativy, popřípadě i celkovou federalizaci Rumunska. VAPL se nachází na pomezí decentralistické a protekcionistické strany – strana se snaží o prezervaci vzdělávacího systému, ale taktéž o decentralizaci a posílení místní samosprávy.

7. CIZOJAZYČNÉ RESUMÉ

The thesis deals with the comparison of four ethno regional parties in Central-Eastern Europe, which we understand in a broader sense. Specifically, the subjects of comparison are Most-Hid/SMK, UDMR, VAPL and IDS, which we analyzed in terms of relevance and program documents, we also examined the socio-economic aspects. Many authors consider excessive economic performance or vice versa economic underdevelopment a key element mobilization. Selected ethnoregional parties we have tried to include in ideal types of Dandoy's typology. None of the investigated party is not against the democratic regime and recognizes the state, but all actors are unhappy with the current situation, especially the division of power between the center and the periphery.

UDMR and IDS can be considered decentralistic ethnoregional autonomist parties seeking primarily to decentralize administration of the state. SMK can be considered on the border decentralistic/protectionist party, the successor party Most-Hid has weak requirements and in Dandoy's typology corresponds most protectionist participatory party, trying primarily on closer cooperation between the different segments of the society and also founding institutions. In terms of relevance we can say that it is a stable actor in the actors respective political arenas who have a stable electorate and stably occupy seats in the legislative assemblies.

We looked at socio-economic dimension - (ethno) regional mobilization on the Istrian peninsula and the related success IDS can be explained by above-average economic performance of region that wants manage broader sum of their resources. Conversely, Most-Hid case, respectively SMK corresponds to the reverse model, ie. Socio-economic deprivation of the region. In the case of UDMR and VAPL the socio-economic characteristics is not distinct, regions

where the majority of the population, which the party represents, not according to the socio-economic characteristics elbow.

8. SEZNAM ZKRATEK

SMK – Strana maďarskej komunity, do roku 2012 Strana maďarskej koalície

FIDESZ - Fidesz – Maďarská občanská unie

HZDS - Hnutí za demokratické Slovensko

MSzP - Maďarská socialistická strana

VPN - Verejnosc' proti násiliu

MDF – Maďarské demokratické fórum

SDKÚ-DS - Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana

IDS - Istrijské demokratické shromáždění (IDS)

HDZ - Chorvatská demokratická unie

UDMR - Demokratický svaz Maďarů v Rumunsku

NATO – Severoatlantická aliance

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

ZPL - Svazu Poláků na Litvě

VAPL - Volební akce Poláků na Litvě

9. SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Andrlík, J. (2009). *Srovnání jazykové politiky slovenské a litevské republiky ve světle mezinárodních standardů ochrany národnostních menšin*. Studie vydaná Parlamentem České republiky.

Ashbrook, J.; Ashbrook, J. E. (2008). *Buying and Selling the Istrian Goat: Istrian Regionalism, Croatian Nationalism, and EU Enlargement* (New York: Peter Lang).

Ballinger, P. (2008). Beyond the „New“ Regional Question? Regions, Territoriality, and the Space of Anthropology in Southeastern Europe. In: Roth, K.; Brunnbauer, U.: *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe* (Berlin: LIT Verlag Münster). Bahenský, F. (2010). Prolegomena ke vzniku, vývoji a proměně etnické kolektivní identity. In: *Etnologický ústav Akademie věd České republiky*, v. v. i., Praha. Dostupné z http://eu.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/eu/Pracoviste/Oddeleni_historicke_etnologie/Etnicita_v_historicke_perspektive.pdf, 10. 12. 2014.

Bellamy, A. J. (2003). *The formation of Croatian national identity A centuries-old dream* (Manchester: Manchester University Press).

Barany, Z., D.; Moser, R. G. (2005). *Ethnic Politics After Communism* (New York: Cornell University Press). Barnes, R. (2012). Catalonia and the Rise of Economic Separatism in Europe. In: *Fair Observer*, 16. 11. 2012. Dostupné z <http://www.fairobserver.com/region/europe/catalonia-and-rise-economic-separatism-europe>, 11. 3. 2015.

Barwiński, M. (2013). Polish Interstate Relations with Ukraine, Belarus and Lithuania after 1990 in the Context of the Situation of National Minorities. In: *European Spatial Research and Policy*, vol. 20, no. 1, dostupné z

http://geopol.geo.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2010/11/Barwinski_ESRAP.pdf, 6. 2. 2015

Berend, I. T.; Ránki, G. (1974). *Economic Development in East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries* (New York: Columbia University Press).

Bílek, J.; Cabada, L.; Hulec, P. (2014). Strany mezery v litevském stranickém systému. In: *Politické vědy*, vol. 17, no. 1. Dostupné z http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2014/BILEK_CABADA_HULEC.pdf, 10. 3. 2015.

Billý, L. (2010). Analysis of the Elections 2010 Results in Slovakia. In: *Contemporary European Studies* (Contemporary European Studies), vol. 1, s. 53-61.

Birbir, J. K. (2006). *Ethnicity and Electoral Politics* (Cambridge: Cambridge University Press).

Bitušíková, A. (2013). Slovakia: An Anthropological Perspective on Identity and Regional Reform. In: *Region, State and Identity in Central and Eastern Europe* (London: Routledge), s. 41-65.

Bochsler, D.; Szöcsik, E. (2013). Building inter-ethnic bridges or promoting ethno-territorial demarcation lines? Hungarian minority parties in competition. In: *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, vol. 41, no. 5, p. 761-779.

Bonacich, E. (1972). A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market. In: *American Sociological Review*, vol. 37, no. 5, s. 547-559. Dostupné z http://faculty.washington.edu/charles/562_f2011/Week%207/Bonacich%201972.pdf, 10. 1. 2015.

Brancati, Dawn (2007). The Origins and Strengths of Regional Parties. In: *British Journal of Political Science*, vol. 38, no. 01, s. 135 - 159. Bugajski, J. (1994). *Ethnic politics in Eastern Europe* (New York: M. E. Sharpe).

Bucher, S.; Ištuková, M. (2013). Spatial differentiation and identification with the region and place by the representatives of local elites at Slovakia. In: Krtička (ed.): *Political factors of economic growth and regional development in transition economies*, s. 50-59. Dostupné z http://conference.osu.eu/globalization/publ2013/Globalization2013_proceedings.pdf, 16. 1. 2015.

Buchta, S.; Štulrajter, Z. (2007). Sociálno-ekonomické rozdiely medzi mestom a vidiekom na Slovensku. In: *Agriculture Economics – Czech*, vol. 53, no. 6, s. 256-262. Dostupné z <http://81.0.228.28/publicFiles/00290.pdf>, 14. 1. 2015.

Centru (Centre) Region (2006), dostupné z http://www.mdpl.ro/_documente/regiuni/7.C.pdf, 18. 3. 2015.

Copcea G. – B., Vilcenau, D., Trifu, S. (2014). *Regional Disparities and Economic Trends in Romania: A Spatial Econometric Analysis*. Dostupné z http://fse.tibiscus.ro/anale/Lucrari2014/AnaleFSE_VolXX_009.pdf, 27. 2. 2015.

Culic, I. (2001). Nationhood and Identity: Romanians and Hungarians in Transylvania. In: *National-Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies* (Budapešť: Regio Books), s. 227-249.

Dandoy, R. (2009). An understudied category of ethno-regionalist parties in Europe: the case of the rattachist parties. Publikováno na *1IPSA World Congress of Political Science*, dostupné z http://www.academia.edu/1238913/An_understudied_category_of_ethno-regionalist_parties_in_Europe_the_case_of_the_rattachist_parties, 15. 2. 2015.

Dandoy, R. (2010) Ethno-regionalist parties in Europe: a typology. In: *Perspectives on Federalism*, vol. 2, no. 2, 2010.

Democratic Alliance of Hungarians in Romania (2015), dostupné z <http://www.dahr.ro/page/about-us>, 8. 3. 2015.

De Winter, L. (1998). Conclusion: a comparative analysis of the electoral, office and policy success of ethnoregionalist parties. In: De Winter, Lieven & Türsan, Huri (eds.). *Regionalist Parties in Western Europe* (London: Taylor & Francis), s. 204-247.

Dostál, O. (2005). Národnostné menšiny. In: Kollár, M.; Mesežnikov, G. (ed.): *Slovensko 2004. Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, dostupné z https://www.institute.sk/upload/pdf/mensiny_2005.pdf, 2. 4. 2015.

Dufek, P. (2002). Maďarská menšina na Slovensku. Pokus o aplikaci vybraných teorií nacionalismu. In: *Středoevropské politické studie*, no. 2-3, vol. 4, dostupné z <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=45>, 4. 4. 2014. Edwards, G. E. (1998). Hungarian National Minorities: Recent Developments and Perspectives. In: *International Journal on Minority and Group Rights*, vol. 5, no. 4, s. 345 – 368.

Ellington, L. (2004). *Eastern Europe: An Introduction to the People, Land, and Culture* (Santa Barbara: ABC-CLIO).

Evans, G.; Need, A. (2002). Explaining ethnic polarization over attitudes towards minority rights in Eastern Europe: a multilevel analysis. In: *Social Science Research*, vol. 31, s. 653–680. Dostupné na <http://ics.uda.ub.rug.nl/FILES/root/Articles/2002/NeedA-explaining/NeedA-explaining-2002.pdf>, 15. 3. 2015.

Fahey, T.; Hayes, B. C.; Sinnott, R. (2005). Political Culture and Political Cleavage. In: *Conflict and Consensus: A Study of Values and Attitudes in the Republic of Ireland and Northern Ireland* (Boston: Brill Academic Publishers), první vydání, s. 7-10.

Falkenhagen, F. (2009). National Identity and Ethnoregional Party Types. In: *Political Science Journal*, vol. 3, s. 389-418.

Fearon, J. D.; van Houten, P. (2002). *The Politicization of Cultural and Economic Difference: A Return to the Theory of Regional Autonomy Movements*. Dostupné z <https://web.stanford.edu/group/fearon-research/cgi-bin/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/The-Politicization-of-Cultural-and-Economic-Difference.pdf>, 5. 1. 2015.

Fearon, J. D.; Laitin, D. D. (2012). *Lithuania*, dostupné z <http://www.stanford.edu/group/ethnic/Random%20Narratives/LithuaniaRN1.3.pdf>, 8. 3. 2015

Fiala, P. (1995): Teorie politické strany. Úvodní poznámky k otázce definice, typologie a funkci politických stran. In: Šimíček, V. (ed.): *Volby v demokracii* (Brno: Mezinárodní politologický ústav Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně), s. 105–116.

Fiala, P.; Mareš, M.; Strmiska, M. (2003). Organizace etnických menšin a prosazování jejich zájmů. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis*, no. 9/2003, s. 65-85. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305095650.pdf>, 16. 1. 2015.

Fiala, M; Strmiska, M. (2002). Etnické strany, zájmové skupiny a etnické minority. In: *Středoevropské politické studie*, no. 4, dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=1>, 4. 12. 2014.

Flora, P. (1999). Introduction and Interpretation. In: Flora, Peter & Kuhnle, Stein & Urwin, Derek (eds.). *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe. The Theory of Stein Rokkan* (Oxford: Oxford University Press), s. 1-91.

Gajdoš, P. (2005). Marginálne regióny na Slovensku a ich rozvojové disponibility. In: *Agriculture Economics – Czech*, vol. 51, no. 12, s. 256-262. Dostupné z <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/58369.pdf>, 6. 1. 2015.

Geissler, H.; Muralová, M. (2011). Komparativní přístupy při zkoumání veřejných politik. In: *Současné metodologické otázky veřejné politiky* (Praha: Karolinum) s. 170-193.

Gurr, T. R. (1998). *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflicts*. (Washington: United States Institute of Peace Press.)

Gyarfášová, O. (2011). Slovenské parlamentné voľby 2010: nacionálna agenda na ústupe? In: *Stredoevropské politické studie*, no. 1, vol. 13. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=432>, 10. 1. 2015.

Halecki, O. (1980). *Borderlands of Western Civilization: A History of East Central Europe* (Safety Harbor: Simon Publications), druhé vydání.

History of AWLP, dostupné z http://www.awpl.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=55&lang=en, 7. 3. 2015.

Hloušek, V. (2002). Koncept konfliktních linií v západní politické vědě a jeho proměny. In: *Politologický časopis*, vol. 4/2002. Dostupné z <http://www.politologickycasopis.cz/userfiles/file/2002/4/2002-4-2-Hlou%C3%81ek-Koncept%20konfliktn%C2%B0ch%20lini%C2%B0%20v%20z%E2%80%A0padn%C>

2%B0%20politick%C4%81%20v%C5%8Dd%C5%8D%20a%20jeho%20prom%C5%8Dny.pdf, 20. 1. 2015. Hloušek, V. (2007). Pojem střední Evropy, jeho proměny a milníky politického vývoje. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis*, no. 54/2007, s. 25-39. Dostupné z http://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/102305/C_Historica_54-2007-1_4.pdf?sequence=1, 7. 11. 2014.

Hloušek V.; Kopeček, L. (2010). *Politické strany - Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě* (Praha: Grada Publishing a.s.).

Horowitz, Donald L. (1985): *Ethnic Groups in Conflict* (Berkeley: University of California Press).

Hrdličková, B., Waisová, Š. (2008). Litva: Mezi Pobaltím a střední Evropou. In: Cabada a kolektiv: *Nové Demokracie střední a východní Evropy* (Vysoká škola ekonomická v Praze: nakladatelství Oeconomica), s. 113-131.

Hungarian Minority in Romania: DAHR Electoral Program (2004). Dostupné z <http://unpo.org/article/1381>, 5. 3. 2015.

Chandra, K. (2011). What is an ethnic party? In: *Party Politics*, vol. 17, no. 2.

Istarski demokratski sabor (2008). In: *Istarska Enciklopedija*, dostupné z <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1214>, 1. 2. 2015

Ishiyama, J. T.; Breuning, M. (1998). *Ethnopolitics in the New Europe* (Boulder: Lynne Rienner Publishers).

Jiglău, G.; Gherghina, S. (2011). The Ideological Institutionalization of the Romanian Party System. In: *Romanian Journal of Political Science*, vol. 11, no. 1, s. 71-90.

Kaczorowski, A. (2012). Návrat ke Střední Evropě? In: *Listy*, vol. 2, dostupné z <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=123&clanek=031211>, 2. 2. 2015.

Kántor, Z., Bárdi, N. (2002). The Democratic Alliance of Hungarians in Romania (DAHR) in the Government of Romania from 1996 to 2000. In: *Regio - Minorities, Politics, Society - English Edition*, no.1 /2002, s. 188-226.

Karlas, J. (2008). Komparativní případová studie. In: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a v mezinárodních vztazích* (Praha: Portál), s. 62-91
Kasatkina, N.; Beresnevičiūtė, V. (2010). Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania. In: *Etniškumo studijos*, vol. 1-2, s. 7-25. Dostupné z http://www.ces.lt/wp-content/uploads/2012/03/EtSt_Kasatkina_Beresneviciute_2010.pdf, 11. 3. 2015.

Kopa, O. (2008). Postavení politických stran maďarské národnostní menšiny ve slovenském stranickém systému. In: *Středoevropské politické studie*, no. 2-3, dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=341>, 3. 12. 2014.

Kopeček, L.; Hloušek, V. (2005). Konfliktní linie v současné české a slovenské politice: mezi stabilitou a změnou. *Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně*, working paper č. 10. Dostupné z http://www.iips.cz/userfiles/file/wp_10_konfliktni_linie.pdf, 1. 4. 2015

Kopeček, L. (2007). *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Křen, J. (2011). *Střední Evropa a její Alternativy*. Příspěvek přednesený na česko-rakouském symposiu Mitteleuropa? Zwischen Realität, Chimäre und Konzept, 26. 10. 2011. Dostupné z http://ims.fsv.cuni.cz/IMSFSV-213-version1-120318_Stredni_Evropa_a_jeji_alternativy_kren.pdf, 13. 11. 2014.

Law on the States Language (1995), dostupné z http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=91765,6953,30, 6. 2. 2015.

Lipset, S.; Rokkan, M. (1967). *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives* (New York: Free Press).

Lublin, D. (2014). *Minority Rules: Electoral Systems, Decentralization, and Ethnoregional Party Success* (Oxford: Oxford University Press).

Masaryk, T. G. (1920): *Nová Evropa, Stanovisko Slovanské* (Praha: Náklad Gustava Dubského).

Miodownik, Dan; Cartrite, Britt (2006): Demarking Political Space: Territoriality and the Ethnoregional Party Family. In: *Nationalism and Ethnic Politics*, vol. 12, no. 1, s. 53–82.

Maiz, R. (2003). Politics and the nation: nationalist mobilisation of ethnic differences. In: *Nations and Nationalism*, vol. 9, no. 2, s. 195–212.

Mareš, M. (2006). Etnické a regionální strany v současné Evropě. In: *Mezinárodní politika*, vol. 5/2006, s. 19-21.

Mikuš, R. (2014). Politická diferenciácia územia Slovenska z pohľadu volebných preferencií. In: *Regionálne dimenzie Slovenska* (Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislavě), s. 67-127. Dostupné z http://www.regionalnageografia.sk/publikacie/pub/RDS/06_mikus.pdf, 7. 1. 2015.

Mrkas, L. (2009). *Kdo patří k EKR*, dostupné z <http://www.cevro.cz/pdf.php?id=1115>, 18. 2. 2015.

Newman, S. (1996). *Ethnoregional Conflict in Democracies: Mostly Ballots, Rarely Bullets* (Westport: Greenwood Publishing Group).

North-West Development Region (Northern Transylvania) Romania Socio-Economic Analysis (2006). Vypracovala North-West Regional Development Agency. Dostupné z http://www.nord-vest.ro/Document_Files/Documente/00000223/3uppk_116_ro-RO_Analiza%20Socio-Economica%20Regiunea%20Nord-Vest.pdf, 6. 3. 2015.

Nový, M. (2013). Politický regionalismus v zemích Visegrádské čtyřky: pojem, východiska, vysvětlení. In: *Regionální studia*, Vysoká škola ekonomická v Praze, 2013, vol. 7, no. 2, s. 2-12. Nový, M., Havlík, V. (2012). Vládnutí v Chorvatsku: Tuđmanova smrt jako impuls pro koaliční spolupráci? *Acta Politologica*, no. 4, s. 71-97, dostupné z <http://acpo.vedeckecasopisy.cz/publicFiles/00152.pdf>, 28. 3. 2015.

OECD (2001). *Central and Eastern European Countries*. Dostupné z <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=303>, 4. 1. 2015.

Pavičić Kaselj, A. (2010). Local democratic governance in Istria County. First report, *Institute for International Relations*, dostupné z <http://www.cespi.it/SEENET/Istria.pdf>, 8. 4. 2015

Pieterse, J. N. (1996). Varieties of Ethnic Politics and Ethnicity Discourse. In: *The Politics of Difference: Ethnic Premises in a World of Power* (Chicago: University of Chicago Press).

Plešivčák, M. (2013). Časopriestorové aspekty rurality volebnej podpory rozhodujúcich politických strán na Slovensku v celoštátnom a regionálnom

kontexte v období rokov 1998–2010. In: *Czech Journal of Political Science*, vol. 2, dostupné na http://www.humannageografia.sk/clanky/Polcas_2013_2_pp_176_196.pdf, 8. 1. 2015.

Program Provisions of the Electoral Action of Poles in Lithuania: Speech of the Leader Valdemar Tomaševski during the 7th EAPL Congress (2015), dostupné z https://books.google.cz/books?id=QodWT_BdOs8C&pg=PA130&dq=Polish+Electoral+Action+in+Lithuania&hl=cs&sa=X&ei=aPXYVK7kLuX-ygOKoYLgDg&ved=0CC0Q6AEwAg#v=onepage&q=Polish%20Electoral%20Action%20in%20Lithuania&f=false, 8. 3. 2015.

Program strany Most-Híd, dostupné z <http://www.most-hid.sk/sk/program>, 13. 12. 2014.

Program strany SMK, dostupné z <http://www.mkp.sk/sk/clanky/tlacove-spravy/2012/01/31/volebny-program-strany-madarskej-koalicie-2012>, 8. 1. 2015.

Programska deklaracija IDS (2014), dostupné z <http://www.ids-ddi.com/ids-ddi/dokumenty/programska-deklaracija/>, 17. 2. 2015.

Ramonaite, A. (2006). The Development of the Lithuanian Party System: From Stability to Perturbation. In: *Post-communist EU Member States: Parties and Party Systems*, upravila Jungerstam-Mulder (Farnham: Ashgate Publishing), S. 69-91.

Rizankoska, J. (2013). Engineering Ethno-minority Parties: The Hungarian Ethnic Parties in Slovakia and The Albanian Ethnic Parties in Macedonia. In:

Political Thought No. 41. Konrad Adenauer Foundation and IDSCS, Skopje, dostupné z http://www.academia.edu/8938713/Engineering_Ethno-minority_Parties_The_Hungarian_Parties_in_Slovakia_and_The_Albanian_Parties_in_Macedonia._Political_Thought_No._41._Konrad_Adenauer_Foundation_and_IDSCS_Skopje, 25. 11. 2014.

Rokkan, S. (1999): *Cleavages and Their Political Translation*. In: Flora, Peter et al. (red.): *State Formation Nation-Building and Mass Politics in Europe*. The Theory of Stein Rokkan (Oxford: Oxford University Press), s. 278 - 302.

Rudolph, J. R. (2006). *Politics and Ethnicity: A Comparative Study* (New York: Palgrave Macmillan).

Shafir, M. (2000): *The Political Party as National Holding Company: the Hungarian Democratic Federation of Romania*. In: Stein, J.P.: *The Politics of National Minority Participation in post-Communist Europe. State Building, Democracy and Ethnic Mobilization* (New York, M.E. Sharpe), s. 101 – 128).

Social and Demographic Characteristics of Vilnius County (2012). Vydała vláda Litvy. Dostupné z http://regionai.stat.gov.lt/pdf/vilniaus%20apskritis_socdemas_11_25.pdf, 18. 3. 2015

Stallaerts, R. (2009). *Historical Dictionary of Croatia* (Lanham: Scarecrow Press).

Stefanova, B. (2014). *Ethnoregionalist Politics From a Structuralist Perspective: Social Identities, Functional and Territorial Cleavages, and the Political Preferences of Minorities*. In: *Journal of US-China Public Administration*, vol. 11, no. 14, s. 14-22.

Steward, S. (2005). The Theory and Methods. In: *Explaining the Low Intensity of Ethnopolitical Conflict in Ukraine* (Mannheim: LIT Verlag Münster), s. 25-51.

Stojarová, V. (2003). Teorie Steina Rokkana a její použití v postsocialistických zemích jihovýchodní Evropy: Case Study – Albánie. In: *Středoevropské politické studie*, vol. 5, no. 1. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=14>, 20. 1. 2015.

Strmiska, M. (2000). Utváření rumunského multipartismu (1990-1999). Pluralita a polarita rumunského systému politických stran. In: *Středoevropské politické studie*, vol. 1, no. 2, dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=130>, 3. 3. 2015.

Strmiska, M. (2002). *A Study on Conceptualisation of (Ethno)regional Parties*. In: *Středoevropské politické studie*, vol. 2-3, no. 4. Dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=40>, 17. 11. 2014.

Stroschein, S. (2012). *Ethnic Struggle, Coexistence, and Democratization in Eastern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press).

Strmiska, M. (2003). Conceptualization and typology of European regional parties: a note on methodology. In: *Středoevropské politické studie*, vol. 5, no. 2-3, dostupné na <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=167>, 1. 2. 2015.

Svoboda, J. (2000). Slovenská vládní koalice: její typová charakteristika. In: *Středoevropské politické studie*, vol. 2, dostupné z <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=127>, 29. 11. 2014.

Szöcsik, E.; Bochsler, D. (2013). On Fissions and Fusion of Ethnic Minority Parties. In: Kolektiv autorů (2013). *New Nation-States and National Minorities* (Colchester: ECPR Press), s. 231-255.

Szőcsik, E. (2013). *Minority nationalist parties and European integration: Europeanists par excellence?* Presentováno na Presented at the EUSA, Baltimore, květen 2013. Dostupné z http://euce.org/eusa/2013/papers/4d_szoecsik.pdf, 13. 12. 2014.

Szőcsik, E; Bochsler, D. (2014). On Fissions and Fusions of Ethnic Minority Parties. In: *New Nation-States and National Minorities*: kol. autorů (Colchester: ECPR Press), s. 231-255.

Šedo, J. (2013). Croatian party system. In: *Party Politics in the Western Balkans* (London: Routledge).

Türsan, H. (1998): Introduction. Ethnoregionalist parties as ethnic entrepreneurs, in: De Winter, Lieven, Türsan, Huri (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe* (London: Routledge), s. 1–16.

Ubarevičienė, R; Burneika, D.; van Ham, M. (2012). *Socio-spatial transformations, suburbanisation, and Votic behaviour in the Vilnius urban region*. OTB working papers, 2012/01, dostupné z http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&ved=0CFMQFjAF&url=http%3A%2F%2Frepository.tudelft.nl%2Fassets%2Fuuid%3A32b7731f-4df1-4e51-b6af-958f323743ab%2FOTB_Working_papers_2012-01_Socio-spatial_transformations_suburbanisation_and_voting_behaviour_in_the_Vilnius_urban_region.pdf&ei=reUiVbzbFcvvaNajgcAI&usg=AFQjCNGyM8cyV-rN_A_p2vL9uiA593rcKw&bvm=bv.89947451,d.d2s&cad=rja, 25. 3. 2015.

Valterová, A. (2009). Parlamentní volby v Litevské republice (Lithuanian Parliamentary Elections). In: *Evropská volební studia* (Brno: Institut pro srovnávací politologický výzkum), vol. 4, no 1, s. 90-101, dostupné z http://www.ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/007/EVS_4_1_6.pdf, 5. 4. 2015.

Vasilevich, H. (2013). Majority as Minority – a Comparative Case of Autochthonous Slavs in Lithuania and Hungarians in Slovakia after the Second World War. In: Kolektiv autorů: *New Nation-States and National Minorities* (Colchester: ECPR Press), s. 99-123.

Vermeersch, P. (2011). Theories of ethnic mobilization: overview and recent trends. CRPD Working Paper. In: *Centre for Research on Peace and Development* (CRPD), no. 3, dostupné z <https://soc.kuleuven.be/web/files/12/80/wp03.pdf>, 2. 4. 2015.

Zabkar, A. (1995). *The Drama in Former Yugoslavia: The Beginning of the End Or the End of the Beginning?* (Philadelphia: Diane Publishing).

Zukal, J. (2008). *Bohatá i chudá: Evropská Unie*. Dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/bohata-i-chuda.aspx>, 5. 3. 2015.